This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

F6
UC-NRLF
$B 269 209

GIFT OF
JANE K. SATHER

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII

EX LIBRIS

UNIV. OF CALIFORNIA

DE ASYLIS GRÆCORUM

PARTIC. PRIMA.

DISSERTATIO

QUAM AUCTORITATE

AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM ORDINIS

VRATISLAVIENSIS

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

RITE CAPESSENDOS

DIE XXVII. M. JAN. A. MDCCCXLVII.

H. L. Q. C.

PUBLICE DEFENDET

PAULUS FŒRSTER,

VRATISLAVIENSIS.

CONTRA ADVERSARIOS:

EXP. BAUMGART, DR. PHIL.
HUG. PURRMANN, DR. PHIL.
FRID. NEIDE, PHIL. CAND.

VRATISLAVIÆ,

TYPIS C. H. STORCHII ET SOCII.

MDCCCXLVII.

UNIV. OF
CALIFORNIA

greek Sather

UNIV. OF CALIFORNIA

II/401

PRAEFATIO.

De asylis Graecorum suscipitur a nobis oratio, quod ea maxime indigere vidimus disputatione. Quae quum rebus dignis, quae in controversiam adducantur, praetermissis omnium sane facillima videatur atque enumeratis quibus qui munitos sese arbitrati sint templis, expedita, illis autem in contentionem vocatis magna nascatur dubitatio, ut quocunque videris appareat ulcus: in ea periclitandum potius est quam quibus laboret difficultatibus silentio praetereundum. Quod eam potissimum ob causam recte mihi videor dicere, quod quum asyli notio in consuetudinem proverbii venerit atque quodlibet perfugium quavis de causa expetitum et veteres saepenumero dixerint asylum et nosmet soleamus dicere, ii qui de industria quae fuerint veterum asyla quantaque eorum vis, e testimoniis scriptorum poetarumque elicere studuerunt, verbo tritissimo sunt decepti, constare autem sibi, qui eam rationem sequantur, ne cogitari quidem licet. Atque facile quidem exsistit magnus templorum numerus, quibus asciscas 'ασυλίας ius, si approbabis argumentorum genus, quo, ut exemplum afferam, Alexander ab Alexandro [1]) usus e Pausaniae [2]) narratione, Syllam propterea in teterrimum morbum, quem Graeci φϑειρίασιν appellant, incidisse, quod in Minervae templum qui confugisset, abstractum trucidari iussisset, illud fanum asylum fuisse contendit.

1) Gen. Dier. l. III. p. 180 seqq. 2) I. 20.

540100

Haec autem ratio et eorum est, qui vel a nostra aetate longius remoti, quum de iure Christianorum ecclesiastico quae supplices tuendi potestas esset ecclesiae, disceptaretur [1], vel postea rei ipsius adducti gravitate de antiquis asylis aliquid conscripserunt [2], et eorum, qui nostra aetate in eadem disputandi materia versati sunt [3]; a quibus quidem si egregiam rerum ubertatem et eam, quae huius aetatis propria est, diligentiam abiudicarem, iniuste agerem. Accedit, quod ii doctissimi viri [4], qui in ampliore et graviore disputatione versati non nisi occasione data de asylis quod sentirent proferre voluerunt, assiduam rei explicationem a suo proposito alienam iure duxerunt. Quibus de caussis ut studium disputandi percepi ita disputati peto veniam. — In eiusmodi autem quaestionibus, qualis ea est, quam nunc nobis proposuimus, maxime consentaneum est ut a rebus certis, de quibus nullus ambigat, sumamus exordium, deinde ad ea deducamus, quae magis circumfusa sint tenebris.

---

1) v. Fabric. bibliogr. ant. c. IX. p. 421 seqq.

2) velut Sam. Petit. Commentt. ad legg. Att. ed. Paris. 1635. p. 9 seqq. Polydor. Vergil. Urbin. de verum invent. 1671. p. 263 seqq. Guido Pancir. rerum memorab. sive deperd. l. Francof. 1660 I. p. 117—119. Pfeiffer antiqu. gr. l. IV. 1689. cap. 39. Lakemach. Antiqu. sacr. p. 251 seqq. Potter archaeolog. gr. p. 111. Simon „sur les asyles" in Mémoir. de l'Acad. des Inscr. t. III.

3) Bach: über den ursprung und beschaffenheit der asyle etc. Vratisl. 1826. Tophoff. de tutela quam Graecorum sacra et hominibus et rebus praestiterunt. in Act. Gymnas. Paderborn. 1839. Wallon du droit d'asylo. Paris. 1837. cf. Zimmermanni Diar. philol. a 1838. Neu: de asylis. Gotting. 1837. (levissima scriptio.) Ad tempora Christiana inprimis animum attendit. Dann: über den ursprung des asylrechts und dessen schicksale und überreste in Europa in Reyscheri diar. iur. German. 1840. t. III. p. 327 seqq.

3) velut Wachsmuth.: Hellen. alterth. ed. nov. II. p. 143. et al. Meier et Schoem. att. Proc. p. 403—405. Schoemann. Antiqu. iur. publ. Gr. p 376. Westermann de publ. Athen. honor. Lips. 1830. p. 42. Car. Fr. Hermann. Gottesdienst. Alterth. 1846. §. 10. adn. 14 etc.

UNIV. OF CALIFORNIA

CAPUT I.

Ac primo quidem si censuram asylorum satis notam [1]), quam Tiberio Imp. Patres instituerunt, intuemur, haec fere ab omni dubitatione aliena sunt. Primum civitatum asyla cum deorum cultu connexa fuerunt. Nam „flagilia, ait Tacitus, ut caerimonias Deûm protegebant“, „multae vetustis superstitionibus nitebantur“, „Senatus ipsorum numinum religiones introspexit“ et quae Sconsulto probabantur asyla, haec ut aere notarentur praescribebatur, „ne specie religionis in ambitionem delaberentur“. Ephesii e fabulis repetunt ius, quod diis ipsis bono fuisse quo ipsi frui cupiant, atque non modo ab Hercule sed posteriore quoque tempore a Persis, Macedonibus, quin etiam a Romanis confirmatum esse atque auctum contendunt. Alexander enim Dianae Ephesiae templum stadii unius circuitu sacrum et inviolatum esse voluit; cui Mithridates aliquantum attulit, quod Antonius duplicavit, Augustus autem Antonii dono revocato sicut antea fuerat, restituit [2]). Aphrodisienses Veneris, Stratonicenses Jovis religionem tuentes illi quidem Caesaris Dictatoris, hi vero Augusti decretis nituntur [3]), Hierocaesarienses e Cyri tempore,

---

1) Tac. Annal. III, 60—63. cf. IV, 14.

2) v. Strab. XIV. p. 641. cf. Boeckh. ad. C. J. G. no. 2737.

3) De Aphrodisiensibus cf. C. J. G. no. 2737. Acta pertinent ad libertatem Aphrodisiensibus concessam et confirmatum ius asyli Venerei. Antonii enim Triumviri epistola additur decreto Caesaris eidem quippe, quod in Senatu protulerunt Aphr. Caesaris decretum periit eiusque confirmatio ab Antonio edicto promulgata, sed quod huic coniunctum erat Senatusconsultum ex parte superest; utrum verum an fictum sit Boeckhius propterea diiudicari non posse statuit, quia An-

Cyprii ex heroicae aetatis obscuritate, Smyrnaei ex iussu Appollinis ita ut Tenii ducunt asyla. Quibus iuribus perspectis asylorum numerus sicut par erat reductus est. Quum imperio Romano Asiaticae urbes subiunctae essent, modo tribuebatur una cum aliis honoribus velut principatu, neocoratu, immunitate, societate [1]), modo confirmabatur ius [2]), tributum autem postulabatur a Proconsule quando libebat ad recognoscendum [3]). Quodnam harum civitatum privilegium fuerit, cuius integritatem tam magno studio eas persecutas esse videmus, si quaerimus, Tacitus nos docet, completa esse asyla pessimis servitiorum, obaeratis e creditorum manibus elapsis, quin etiam suspectis capitalium.

Quodsi asyla non talia tantum fana sunt, quae non

---

tonius S. C. quoque finxisse arguitur a Cicerone Phil. V, 4. In decreto illo verba maximi momenti haec sunt: — — τὸ δὲ] τέμενος θεᾶς Ἀφροδίτης ἐν πόλει Πλαρασέων καὶ Ἀφροδισιέω[ν ἱερὸν ἔ]στω [ἄσυλον?] ταὐτῷ δικαίῳ ταὐτῇ τε δεισιδαιμονίᾳ ᾧ δικαίῳ καὶ ᾗ δεισ[ιδαιμονίᾳ τὸ θεᾶς Ἐφε]σίας ἐστὶν ἐν Ἐφέσῳ κύκλῳ τε ἐκείνου τοῦ ἱεροῦ εἴτε τέμενος εἴτ[ε ἄλλος?] τόπος ἄσυλος ἔστω. cf. Chishulli Antiqit. Asiat. p. 161 seq. Boeckhius titulum ad a. 715—719 U. c. referendum esse docet. — De Stratonicensibus cf. C. J. G. no. 2715. τὴν πόλιν ἄνωθεν τῇ τῶν προεστώτων αὐτῆς μεγίστων θεῶν [Διὸς τοῦ Π]ανημε[ρίου καὶ Ἑκ]άτης ἐκ πολλῶν καὶ μεγάλων καὶ συνεχῶν κινδύνων σεσῶσθαι, ὧν καὶ τὰ ἱερὰ ἄσυλα καὶ ἱκέται καὶ ἱερὰ σύγκλητος δόγματι Σε[βαστοῦ Καίσαρος καὶ] τῆς τῶν κυρίων Ῥωμαίων αἰωνίου ἀρχῆς ἐποιήσαντο προφανεῖς ἐναργείας κ. τ. λ. cf. Chishull. p. 162 seq. Titulus paulo ante censuram Patrum, ut Boeckhio videtur, conceptus est.

1) Vide nummos sub Impp. cusos, de quibus Krausius egit in libro Νεωκόρος inscripto (Lps. 1844) p. 83 seq. Appellantur urbes plerumque πρώτη, ἱερὰ καὶ ἄσυλος, φίλη, πιστὴ καὶ σύμμαχος, νεωκόρος.

2) Ol. 146, 4. Teiorum asylum confirmatur a Romanis v. C. J. no. 3045. — — οὐ μὴν ἄλλα καὶ ἐξ ἄλλων πλειόνων πεπείσμεθα συμφανῆ πᾶσιν γεγονέναι τὴν ἡμετέραν εἰς το θεῖον προτιμίαν. διὸ καὶ διά τε ταῦτα καὶ διὰ τὴν πρὸς ὑμᾶς εὔνοιαν καὶ διά τόν ἠξιώ[μεν]ον πρεσβευτὴν κρίνομεν εἶναι τὴν πόλιν καὶ τὴγ χώραν ἱερὰν καθὼς καὶ νῦν ἐστίν, καὶ ἄσυλον καὶ ἀφορολόγητον ἀπὸ τοῖ δήμου τοῦ Ῥωμαίων.

3) C. J. G. no. 2943. „Vetustam de Nysae asylo documentum Artemidorus promserat ex tabulario, ut Proconsuli Asiae monstraret, qui videtur postulasse, ut quo iure niteretur asylum, ostenderent Nysaeenses; quod Proconsul haud dubie confirmavit". v. Boeckh. Ἀρτεμίδωρος ἀποκατέστησεν ἐς τὸ γραμματεῖον τὰ ἱερὰ γράμματα περὶ τῶν θεῶν καὶ τῆς ἀσυλίας αὐτ[ῶ]ν καὶ τῆ[ς] ἱκεσίας καὶ τῆς περὶ τὸ ἱερὸν ἀτ[ε]λ[εί]ας. v. 8 seq. Titulus referendus est ad annum U c. 753.

spoliari sed ea quoque, unde neminem, qui eo confugerit supplex, abripi fas fuit[1]), num patuerint non nisi probis et innocentibus an improbo cuique et iustam poenam subterfugienti fuerint saluti, quaestio est maximi momenti. Vide qualem rerum publicarum statum fuisse necesse esset, si urbes asyli ius tanto studio sibi vindicassent ut probissimis hominibus perfugium praestarent ad nefariorum civium iniurias propulsandas, si innocentes adeo vexati essent, ut desperatis summis rebus nonnisi in fano tuti sibi viderentur, bona autem impudentissimis civibus tanquam praedam relinquerent. Nonne urbes ab optimis derelictas turbulentorum hominum fieri necesse erat castella? Imo cum ab omnibus, qui calamitate oppressi erant, tum a nocentibus asyla expetebantur neque aliud Tacitus conqueritur nisi quod percrebruit licentia per Graecas urbes et pessimo cuique auxilio fuit.

Verum ne credas supplicum rationem omnis *ἀσυλίας* aut postulationi aut confirmationi necessario subesse, monere videtur Teiorum causa. Etenim si illud esset, decretum Istroniorum [2]) ita fere esset explicanda. Poly-

---

1) Chishull. l. l. p. 126. „Fuere igitur ex consensu regum et populorum multa per orbem fana, arae, templa, luci, omnia eo iure eâque religione sancta, ut tutelari loci numini consecrata caeteris mortalium perfugio essent, sibi ipsis contra rapinas, populationes, et praedationes praesidio“. Supplicum rationem prae ceteris hic titulus habet: *ἔτεος* ||||||| *μηνὸς ἑ[β]δόμ[ου β]ασιλε[ύ]οντος Ἀρτασέσσεω ἐξσατραπεύοντος Ἱδριέως ὅσα ἐψηφίσαντο Τραλ[λ]εῖς ἱκέτηρίην εἶναι Διονύσῳ Βάκχῳ τῷ δημοσίῳ. χῶρος ἱερὸς ἄσυλος Διονύσου Βάκχου. τὸν ἱκέτην μὴ ἀδικεῖν μηδὲ ἀδικοίμενον περιορᾶν. εἰ δὲ μή, ἐξώλη εἶναι καὶ αὐτὸν καὶ τὸ γένος αὐτοῦ.* C. J. n. 2919. cf. Franz. Elem. epigr. Gr. p. 338. Non dubitamus, hanc inscriptionem ad nostrum finem afferre, etiamsi Od. Müllerum (de vas. Volc. p. 40 cf. Boeckh. C. J. II. p. 584) aetatem recte addubitasse statuimus.

2) C. J. n. 3048: *τάν τε καθιέρωσιν τῷ Διονύσῳ τᾶς τε πόλιος καὶ τᾶς χώρας ὑμῶν ἔτι δὲ ἱερὰν καὶ ἄσυλον εἶναι — — [δί]δομεν — — — εἰ δέ τινες κα τῶν ὁρμιομένων ἐξ Ἰστρῶνος ἀδικήσωντί τινα Τηΐων ἢ κοινᾷ ἢ ἰδίᾳ παρὰ τὸ γραφὲν δόγμα περὶ τᾶς ἀσυλίας ὑπὸ τ[ᾶ]ς πόλιος τᾶς Ἰστρωνίων ἐξέστω τῷ παραγενομένῳ τῶν Τηΐων ἐπιλαβέσθαι καὶ τῶν σωμάτων καὶ χρημάτων εἴ τις κα ἄγῃ, οἱ δὲ κόσμοι . . ἐπαναγκαζόντων ἀποδιδομεν τοὺς ἔχοντας* (sc. *αὐτά*) *κ. τ. λ.* Accedunt aliae Teiorum inscriptiones, quas omnes ad annum fere 194 a. Chr. referendas esse Boeckh. censet. Teii per legatos a Cretensibus urbibus, quarum sui quaeque iuris erat, ius expetierunt asyli ex Dionysii cultu repetitum; rogaverant, *ὅπως τάν τε πόλιν αὐτῶν καὶ τὰν χώραν ἐπιχωρήσωντι ἱερὰν εἶμεν καὶ ἄσυλον τοῦ Διονύσου.* Aetoli id quod

dorus Istronius quidam (fingamus enim hoc) Herodotum Istronium fortunis patriis evertit; iam ut iudicium subterfugiat, Istrone Teum evadit quia asylum sit. Herodotus autem eum, qui iam Teius factus est, persecutus vel ipsum vel eius bona, ut sibi satisfaciat, eripit. quo facto Istronem revertitur. Jam ex decreto Polydoro Istrone versanti [1] ab Herodoto erepta bona repetere licet, qui si non ultro ea concesserit, a cosmis reddere cogitur. Haec interpretatio maximis laborat difficultatibus, non quo res ipsa impediat, quominus tam iniquae postulationi Teiorum Istronios non defuisse statuamus, sed verba tituli repugnant. Nam eius, qui Istrone relicta implorato Teiorum sancto praesidio Teius ipse factus esset, nullam rationem decretum habebat (*ἀδικήσωντί τινα Τηΐων*) neque putandum videtur tanti iuris fuisse Teiorum urbem, ut supplex, quum ibi impetum adversarii etiamsi is non nisi sua ipsius bona vindicasset, propulsare non potuisset, e decreto in patriam reversus [2]) ultorem persequeretur et quae vellet, cosmorum auctoritate acciperet.

Igitur eo facile inducimur, ut eiusmodi *ἀσυλίαν* tale pactum habeamus, quo civitates inter se conveniant, ut altera contra alterius rapinas et privatas et publicas tutissima sit, ut brevi dicam: societatem omnibus numeris absolutam. itaque ad eam constituendam supplicum causa nihil valet. Haec fere sentientibus nobis subvenit novum quoddam *ἀσυλίας* genus, quod singulos homines, etiamsi non in asylo essent, ab hostili impetu tuebatur. Ac primo quidem proxenis, quorum iura ac privilegia Meierus in egregia scriptione [3]) exposuit, praeter ceteros honores

---

petunt, decreto iubent fieri. (3046.) „*ὑπάρχειν δὲ αὐτοῖς παρὰ τῶν Αἰτώλων τᾶς τε πόλιος καὶ τᾶς χώρας τὰν ἀνιέρωσιν καὶ τὰν ἀσυλίαν.*“ quae ita circumscribitur: „*μηθένα Αἰτ. μηδὲ τῶν ἐν Αἰτ. κατοικεόντων ἄγειν τοὺς Τηΐους μηδὲ τοὺς ἐν Τέῳ κατοικέοντας μηδαμόθεν ὁρμωμένους ἀλλὰ τὰν ἀσφάλειαν καὶ ἀσυλίαν εἶμεν αὐτοῖς κ. τ. λ.* Eleutheruaei minus accurate definiunt rem tit. 3047. Ceteros quum nihil novi contineant, ne longus sim praetermitto. v. usque ad tit. 3052; tit. 3053—57 nimis mutilati sunt.

1) *παραγενομένῳ. παραγίγνεσθαι* refertur ad locum ubi decretum factum est. v. Boeckh. ad n. 3048.

2) accedit, quod non de reverso *ἐπανελθόντι*, sed de praesenti *παραγενομένῳ* agitur.

3) De proxenia sive de publico Graecor. hospitio commentatio,

ἀσυλία quasi in cumulum accedebat[1]). Quod privilegium, cui proxime coniunctum est ius „bello paceque tuto in civitatem navigandi, eundi et ex civitate renavigandi, redeundi, in civitatem importandi et e civitate exportandi" (*εἴσπλουν καὶ ἔκπλουν καὶ εἴςοδον καὶ ἔξοδον καὶ εἰςαγωγὴν καὶ ἐξαγωγὴν καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης ἀσυλεὶ καὶ ἀσπονδεί*) si inter proxeni honores enumeratur[2]), eo valuisse docet Meierus, ut qui eo frueretur, esset quodammodo sacrosanctus i. e. ut neque ipsum neque bona eius liceret cuiquam aut vi aut dolo malo petere ne bello quidem inter eam, cuius civis, et eam civitatem, cuius proxenus esset intercedente. Itaque ne tum quidem, si civitas, quae *ἀσυλίαν* peregrino concessisset, contra huius civitatem *σῦλα* s. *σύλας ἔδωκεν* i. e. praedandi potestatem omnibus fecisset, licebat de bonis eius, qui id haberet privilegium, praedari". Connexa autem est saepissime illi *ἀσυλίᾳ ἀσφάλεια* modo ita ut antecedat modo ut postponatur[3]) modo altera alterius obtineat locum[4]); quae inter utramque discedat differentia, si qua est, infra videbimus, nunc in eo acquiescere liceat,

---

qua Vir Celeberrimus secularia Universit. Erlang. concelebravit, prodiit Hal. a. 1843. Cuius proxeniae decretis, nisi fallor, addenda sunt: Megareum C. J. n. 1052. Phocense n. 1725 b. *Στιρῖται ἔδωκαν Ὀρθοτίμῳ .... προξενίαν αὐ[τῷ καὶ] ἐκγόνοις καὶ ἔ[π]πασιν [γᾶς καὶ ο]ἰκίας [ἐπι]νομία[ν] καὶ [ἀσυλί]αν καὶ ἀσφάλ[ει]αν κ. πολ. κ. εἰρ.* ubi pro *ἀσυλίαν* licet coniici *ἀτέλειαν*. Praeterea Deliense decretum aperte in proxeni honorem datum no. 2134. b. Teiorum legatis Herodoto et Menecli prox. tribuitur tit. 3052, neque no. 3053 proxeniae decretum esse negaverim; decretum Iliense denique n. 3598 et 2334. b, quo civitas iudicem quem a Teniis petierat, quum diligenter munere esset functus, proxenum creavit v. v. 67 seq. cf. Boeckh.

1) Singula decreta, quae inter se admodum paria sunt, invenis ap. Meier. Ern. Curtium Anecd. Delph. p. 79 seq. Franz. Elem. epigr. p. 212. 243. Ross. Inscr. fasc. III. p. 62. no. 318. p. 58. no. 314. n. 317. fasc. II. n. 147. 148. 113.

2) Ubi *ἀσυλία* in decretis deest (velut C. J. no. 84. 87. 90. 91. 92. 1793 a. b. c. 1841—44. 2053 c. 2268. 2269. 2272. 2331—34. 2347 c. 2353. 2558—60. 2671. 2673 b. tit. Amorgin. ap. Ross. fasc. III. n. 314. 317. fasc. II. n. 147. 148.) subintelligenda est quum praesertim plerumque addatur: *καὶ τ' ἄλλα τίμια ὅσα καὶ τοῖς ἄλλοις προξένοις καὶ εὐεργέταις*. Etenim *προξενία* est argumentum tituli gravissimum cui adnectuntur cetera privilegia, quae circumscribendi diligentia interdum civitati libebat supersedere.

3) cf. Meier. adn. 171.

4) *ἀσφάλειαν* omitti dicit M. in tit. Lacon. 1335 adde Achaic. C. J. n. 1542. 1562. 2267. 1552.

quod discrimen non maximum videtur esse. Accedit persaepe alterum verbum simili fere notione, forma autem adverbii, legimus enim *ἀσυλεὶ καὶ ἀσπονδεί* i. e. proxeni occidendi aut privandi non modo nemini potestas est sed ad tantam eius securitatem ne induciae quidem opus sunt. Pollux [1]) de caduceatoribus refert: *ἄσυλοι δ' ἦσαν καὶ ἐξῆν αὐτοῖς πανταχόσε ἀδεῶς ἰέναι. ἀσυλία καὶ ἀσπονδία.* h. e. caduceatores quia *ἀσυλίαν* habent, etiam sine induciis ab omni infesto impetu sunt tutissimi [2]). Plutarchus athletarum *ἀσυλίαν* commemorat [3]); accrescit numerus eorum, qui *ἀσυλίας* iure fruebantur, tit. Delio [4]) quem Boeckhius conceptum esse probat inter Ol. CX. et CL. eoque locari templum Apollinis reficiendum atque de conditionibus redemptori propositis agi: *καὶ ἀτέλεια δὲ ἔστω τοῖς ἐργώναις] καὶ ἀσυλία ἐν Δήλῳ καὶ αὐτοῖς καὶ ἐργάταις καὶ σκεύεσιν καὶ ὅσα ἂν ἐξάγωσιν [ἢ] εἰςάγωσιν ἐφ' ἑαυτῶν χρείᾳ.* Quod privilegium non honoris causa sed ad tuendos per aliquod tempus homines in honestissimo munere versantes decernitur. Exsistunt praeterea Dionysiaci artifices *ἀσυλίας* iure admodum gloriati: *οὓς*, aiunt, *καὶ οἱ θεοὶ καὶ βασιλεῖς καὶ πάντες Ἕλ]ληνες τιμῶσιν δεδωκότες τήν τε ἀσυλίαν καὶ ἀσφάλειαν πᾶσι [καὶ πολέμου καὶ εἰ]ρήνης;* in Téiorum etiam decreto dicuntur *ἀσυλίας* iure uti [5]). Dionysiaci

---

1) VIII. 139 p. 355 ed. Bekk.

2) Meierus vocem *ἀσπονδίαν* in decretis non eodem modo intelligi vult, quo in enunciatione: *πολέμου ἀσπόνδου καὶ ἀκηρύκτου* (i. e. bellum implacabile quod neque inducias neque caduceatorem admittit) neque in formula *νεκροὺς ἀσπόνδους ἀνείλοντο* simile quid videt, sed sensum, qualis sit apud Poll., in decretis valere, et per se *ἀσυλίας* notioni synonymum esse dicit. At una pro altera dici non potest, quod si singulae notiones similitudine quadam inter sese concinerent, non est, cur non factum esset. Equidem non video, *ἀσπονδίαν* unquam aliud significare quam induciarum praetermissionem, quae si *ἀσυλίας* privilegio subiungitur, eius vim mirum quantum adauget, sed quum *ἀσυλία* haud facile sine *ἀσπ.* tributa sit, notiones interse admodum coniunctas esse dicas.

3) V. Arat. c. 28. 4) C. J. 2266.

5) C. J. n. 3046. „bona manifesta (*ἐμφανῆ*) quae actori erepta esse pateat, apud synedros magistratus sine iudicio repetere posse actorem, latentia vero (*ἀφανῆ*) eo genere actionis eaque vi esse probanda et vindicanda, quae concessa sit artificibus Dionysiacis“ (cf. Boeckh.)

artifices [1]) apud Teios habitaverant, orta autem seditione Ephesum confugerunt, ubi asylum fuisse celeberrimum satis notum est, postea Lebedii eos quamquam infidum ac turbulentum hominum genus erant, propter incolarum penuriam receperunt [2]). Jam satis congestum est materiae [3]), unde probabile fiat duplex fuisse *ἀσυλίας* genus, alterum aliquot locis sacris, templis inhaerens tanquam dei proprium, supplicibus sanctum perfugium, alterum singulis hominibus vel honoris vel muneris causa publice condonatum; restat autem ut videamus quid sit quo inter se differant vel congruant. Ac primo quidem differentia permagna est.

Nam singulorum *ἀσυλία* sponte alicui datur, templi *ἀσ.* e numine ducitur, mortalium vero est, eam ut agnoscant, tueantur, amplificent auctoritatem, illa homini beato summisque opibus et honoribus largiter praestanti, haec vero demisso ac misero est bono, atque dum altera sanctitate, religione, caerimonia tantum potest, ab altera omnis dei, qui eius auctor sit, abest commemoratio [4]). Praesisidium autem vel firmissimum utriusque commune est. Quae quum ita sint, aut alteram necesse est ex altera ortam esse aut utramque ex uno fonte profectam una extitisse. Atque hic quidem fons *ἀσυλία* verbo ipsi inest.

Nam primaria verbi forma haud dubie *σύλειν* fuerat significans: vi aliquid raperc de aliquo [5]), qua ex forma, quae ipsa quidem periit, fluxit *σύλη* nomen [6]) generali

---

1) De iis v. Chishull. p 107. 138. seqq. Boeckh C. J. II. p. 657. cf. Bernhardii hist. litt. Graec. II. p. 616.

2) Strab. XIV. p. 643. ed. Siebenk. V. p. 549 seqq.

3) Non commemoravi tit. n. 3537, quia nimis mutilatus est. Est autem a Ptolemaeo ad Pergamenos missus ad litem aliquam componendam cf. Boeckh., neque laudavi n. 107, in quo quum Spartoco Eumeli filio (Ol. CXIX—CXXIV, 1) Bospori regi Athenienses honorem tribuant, de alio regulo Spartoci propinquo agunt, qui Atheniensibus praerogativam concesserit, cuius verba — *καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν* supersunt, quibus *ἀσυλίαν* praecessisse coniectat Boeckh.

4) Proxeni neque unquam *ἱεροί* dicuntur neque ullus deus nuncupatur in decretis, cui quia hospitio praesit, pergrata sit talis honestandi ratio.

5) Hoc eiusdem fontis verbo *σύρειν* probatur.

6) Deinceps a *σύλη* nomine verbum *συλᾶν* derivatum est. Simi-

notione praedationis, mox pluralis numerus *σῦλαι* (vel *σῦλα* a *σῦλον*)[1]) arctiori sensu publicae praedandi potestatis[2]) frequentabatur, simul vero *συλία* nomen modo si compositum erat cum *ἱερός* (*ἱεροσυλία*) vel *α* littera privativa (*ἀσυλία*) cum adiectivis *ἱερόσυλος ἄσυλος* obtinebat arctiorem sensum spoliationis sacrorum vel inviolatae et contra praedationes munitae sanctitatis, modo *ἀσυλία* publicam contra *σύλας* tutelam significabat, quae ut in omni *ἀσυλίᾳ* subintelligenda sint multum abest. Ita diversum sanctae et civilis *ἀσυλίας* genus profectum est alterum numinis fanique[3]) proprium, cuius vis in eo potissimum positum erat, ut supplices salvos redderet, alterum pactis quibusdam confirmatam tutelam civilem continens. Ceterum omnis in vita communi securitas, si neque de sancto neque de publico contra *σύλας* praesidio sermo erat, *ἀσφάλεια* dicebatur vel *ἄδεια*, quam *ἀσυλίᾳ* quoddammodo opponere licet[4]). Atque adeo erectiore sensu si quis quid vel munitissimum dicebat, a propria *ἀσυλίᾳ* sumebat sanctitatis notionem i. e. *ἀσυλία* vox in proverbium venit. Ut exemplo utar, Plutarchus vitam in insula abscondita turbulentae eorum, qui in urbibus a creditoribus et omnibus molestiis vexentur, praeferendam dicit *ἄσυλον καὶ ἱερὸν τῷ βουλομένῳ καὶ μεμαθηκότι σχολάζειν*[5]). „Perfugiunt, ait Gellius[6]), tanquam in aliquod fani asylum et quae pessime fecerunt, ea non suae temeritati sed fato esse attribuenda ducunt".

Urbes illae, quas apud Tacitum de asylis certantes videmus, non id agunt, ut contra *σύλας* defendantur sed

---

liter a radice *τιν.* ducuntur (*τιμος*) *ἄτιμος*) *τίμιος ἀτίμιος* (*τιμία*) *ἀτιμία, τιμή τιμᾶν τίμησις τίμημα* etc.

1) Etiam *σῦλον* tempus significasse, ubi licentia praedandi in mari data fuerit, probatur tit. Sicin. C. J. 2447 b. a Rossio tertio vel secundo a Chr. seculo adscripto: *εἶναι δὲ αὐτῷ καὶ [ἐκ]γόνοις [καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐ]μ πολέμ[ῳ] .. ἐς σύλῳ [ἀσφά]λειαν.* cf. Boeckh.

2) *σῦλαι* nostrum Repressalienrecht, Caperbrief v. Wachsmuth. ius gentt. p. 84. Boeckh. Oecon. Ath. II. p. 128. Schoemann. Antiquit. inr. p. Gr. VI. §. 2 adn. 8.

3) Posteriore demum tempore statuae Impp. eo *ἀσυλίας* iure vigebant, imo *καὶ Διὸς τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ φοβερώτεροι τότε καὶ ἀσυλώτεροι ἦσαν* v. Philostr. v. Apollon. I. 15.

4) cf. Westermann. de publ. Athen. honor. p. 42.

5) de exil. c. 11. 6) N. A. VI. 2.

ut etiam e Tiberii decreto supplicum perfugium inviolatum sint religioneque sanctum quippe quia fas sit a suis templis neminem abripi, contra proxeni et operarii illi templi Delii civili fruebantur contra σύλας praesidio. Atqui concedendum est, illud discrimen nunc a nobis fieri potius ea de causa, ut varietatem genuinam quae fuerit et unde nata sit, cognoscamus, quam servari. Nam a Graecis modo omnino utraque ἀσυλία in unam confusa est modo minus accurate distincta, ut et sanctae ἀσυλίας specie quadam is, qui publico contra σῦλα praesidio honestatus esset, quasi imbueretur, quamobrem Meierus proxenum „quodammodo sacrosanctum“ habitum esse recte dicit[1]), et fanum, quod asyli iure celebratum esset cum contra omnem spoliationem tum contra σῦλα tutissimum haberetur. Ita Dionysiacos artifices ut decreta publica vetabant, etiamsi bellum inter civitates exortum esset, publica praedandi potestate vexari, ita ipsi propter cultum Dionysii, in cuius honorem in Jonia usque ad Hellespontum solemnes conventus et annua certamina agitabantur, erant inviolati, caduceatores autem et athlethae e Graecorem consuetudine foedera Deorum iussu iungendi, ludos in deorum honores celebrandi.

Quibus rebus perspectis non dubium est, quin Cretensium urbium decretis Teiis utrumque ἀσυλίας genus ita constitutum sit, ut Teos pariter atque urbes coram Patribus agentes propter Dionysii fanum declararetur asylum, quod non modo supplices tueretur sed etiam bello paceque tutum esset, ne quis unquam contra incolas aut publica aut privata praedatione quicquam moliretur; verba autem quibus id potissimum circumscribere placuit, modo legimus, quibus cur nonnisi Teiorum incolarum neque

---

1) Iam certius quid de eo dici potest, quid sit, quod inter ἀσφάλειαν et ἀσυλίαν, ubi utraque tutelae notio posita est, intercesserit. „Ubi simul exstat, dicit Meierus, ἀσφαλία καὶ ἀσυλία, ibi ἀσφαλ. videtur ad personam, ἀσυλία ad res spectasse, ubi alterutrum tantum, idem ad utrumque pertinet“. At ἀσυλία voci nihil causae est, cur rerum tantum tutela insit. Equidem notiones ita interpretari malim: proxeno datur praesidium contra omnem impetum (ἀσφάλειαν) quin etiam contra publicam praedandi potestatem ita ut tanquam sacrosanctus exsistat (ἀσυλία); ἀσφάλεια si sola dicitur comprehendit, quia in universum tutelam significat, etiam ἀσυλίαν, sin autem haec posita est, continet illam quoque, ut species genus.

vero eorum, qui Istrone aut aliunde eo confugissent supplices, commemoratio contineatur, iam nulla relinquitur dubitatio.

Percrebruisse per urbes licentiam asylorum et Tacitus conqueritur et si eius aetatis, qua aetate morum integritas aboleverit et sincerus deorum cultus iam pridem ex animis evanuerit, ratio habeatur, nemo est, qui miretur, tameu ut in enumerandis, quae veteres pro asylis habuerint, templis omne studium ponatur neque operae pretium est, quia nihil nisi nomina eruerentur [1]), neque omnino potest fieri. Nam quum veteres scriptores, qui asyla commemorant, omnes posteriores, tituli vero, quibus asyla statuendi copia nobis datur, tertio a Chr. seculo non vestutiores sint [2]), de perpaucis tantum asylis, num recte ita dicantur, diiudicari potest. Dicam quod sentio.

Fiebat facile, ut templa, quae maiore auctoritate praestabant vel amplioribus opibus quam cetera quum ea haberentur, ad quae accedendi potestas fere nulla esset, sanctissimum quodque et celeberrimum fanum iccirco asylum diceretur vel etiam fortasse fieret, ac si *ἀσυλία* eo certior esset, quo maior templi splendor exsistimaretur.

---

1) Velut secundum Plutarch. v. Pompei. c. 24 *τῶν δ'ἀσύλων καὶ ἀβάτων πρότερον ἱερῶν ἐξέκοψαν ἐπιόντες τὸ Κλάριον, τὸ Διδυμαῖον, τὸ Σαμοθρᾴκιον, τὸν ἐν Ἑρμιόνῃ τῆς Χθονίας νεὼν καὶ τὸν ἐν Ἐπιδαύρῳ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τὸν Ἰσθμοῖ καὶ Ταινάρῳ καὶ Καλαυρίᾳ τοῦ Ποσειδῶνος τοῦ δ'Ἀπόλλωνος τὸν ἐν Ἀκτίῳ καὶ Λευκάδι, τῆς δ'Ἥρας τὸν ἐν Σάμῳ τὸν ἐν Ἄργει τὸν ἐπὶ Λακινίῳ.* Polybius IV, 18: *Ἀρτέμιδος ἱερὸν, ὃ κεῖται μὲν μεταξὺ Κλείτυρος καὶ Κυναίθης, ἄσυλον δὲ νενόμισται παρὰ τοῖς Ἕλλησιν. κ. τ. λ.* cf. 35, 3. Strabo VIII, 6, 14 et al. De Apollinis Delii templo Liv. XXXV, 51 „ubi in fano lucoque Apollinis Delio ea religione et eo iure quo sunt templa quae asyla Graeci appellant.“ etc.

2) Teiorum asylum non antiquum esse vide ne temere agas, si e silentio coniicere velis, quo in eorum diris post aliquem morbum pestilentem fortasse post eum qui initio belli Peloponnesiaci grassatus est vel paulo post antiquiorem qui Lemnum et alia loca invaserat, exaratis asylum lateat. v. C. J. n. 3044 cf. Boeckh. v. 42 seqq. dictum est: *ὅστις φάρμακα δηλητήρια ποιοῖ ἐπὶ Τηΐοισιν τό ξυνὸν ἢ ἐπ᾽ ἰδιώτῃ κεῖνον απόλλυσθαι καὶ αὐτὸν καὶ γένος τὸ ἐκείνου — — ὅστις ἐς γῆν τὴν Τηΐην κωλύοι σῖτον ἐσάγεσθαι ἢ τέχνῃ ἢ κατά θάλλασσαν ἢ κατ᾽ ἤπειρον ἢ ἐσαχθέντα ἀνωθεοίη, ἀπόλλυσθαι καὶ αὐτόν κ. τ. λ.* Titulus n. 2557. A. B quo Allariotae Parios quod sibi *ἀσυλίαν* tribuissent (v. B. v. 4. *οὓς ἀπεστείλατε πρεσβεύσοντας περὶ τῶσύλω ποθ᾽ ἁμέ*) remunerati sunt, nimis incertae aetatis est.

Verum ne eo fallamur cavendum est. Nam rectius ac verius dicatur *ἀσυλίαν* ipsam efficere maiorem sanctitatem. Accedit quod templum propterea saepe asylum fuisse traditum est, quod miser aliquis homo eo confugisse ibique quum abreptus aut trucidatus esset, dii in impudentes acriter animadvertisse dicebantur. Quod non satis causae esse ad asyla statuenda manifestum est. Neque vero tam anceps esset res, si Thucydides et Herodotus unum templum asylum nominassent. Attamen in gravissima quaestione periclitandum est, num asyli ius apud Graecos antiquum fuerit, an ea demum aetate, cui titulos illos debemus, ortum sit. Id si erat[1]) neque in remotissimam memoriam descendere potuerunt legati urbium coram Patribus, et ratio cogit fateri, posse quidem eiusmodi res, ut asyla, seriore aetate per licentiam in summum odium venire earumque consuetudinem reprimi, nullo modo gigni. Emanant enim e deorum potius verecundia, quae primis populorum temporibus omnium rerum publicarum procreatrix est, quam e consilio hominum et mente in rebus publicis domesticis et externis circumspiciendis ac moderandis iam diu versata. Arctissime cum hac disputatione cohaeret quaestio, quam supra attingere volui, innocentes tantum asylis salvi facti sint an ii quoque, qui aliquo in genere peccaverint. Atque hic quidem videndum est, ne nostris moribus ducti nimis abhorreamus a sententia, Graecorum asyla etiam a nocentibus iure aliquo expetita esse. Quam tametsi viri doctissimi, ut Hugo Grotius, moleste tulerunt, tamen non dubitamus contendere, ea, quae collegerunt, veterum de hac re iudicia et argumenta ex aetatum ratione interpretanda esse, posse autem iis alia eaque diversa opponi[2]).

---

1) Ut Wachsmuthius arbitratur I. p. 335. „eigentliche asyle gab es erst in spätrer zeit“.

2) Ut exemplum afferam, illa quae supra attuli Gellii verba vel Lysiae in Eratosth. p. 445. *ἱερὰ, βωμοὶ ὠφέλησιν, ἃ καὶ τοῖς ἀδικοῦσιν σωτήρια γίγνεται.*

CAPUT II.

Heroicum aevum redundat fere supplicum [1]) calamitatibus cum eorum, qui a seditiosis et impudentibus hominibus bonis patriis eversi in fuga omnem salutem quaesiverunt, tum eorum, quibus aut propter ipsorum culpam aut propter maiorum iniurias acerrimi extiterant hostes, qui si plus potestatis vel audaciae habebant, vi quaecunque tentaverant obtinere, ut alteri omnino cedendum esset, quam pactis, quid cuique dandum esset, expendere maluerunt. Nam aetatis illius hominum est, iure talionis (aug' um aug, zahn um zahn) uti et ad summis ima miscenda paratiores esse quam ad sedandas libidines. Erat igitur caedes ipsa non tam inaudita quaedam res, ut is qui eam in se admisisset, quia ipse contaminatus esset, suo interventu contaminare omnem videretur hominum coetum [2]). Etenim quum omnes inter homines inimicitiae nonnisi singulorum contra singulos pugnae essent, ne impudentissimo quidem facinore ulla societas putabatur inquinari. Tamen humano generi quum insitum sit ut id, quod sibi quisque maxime servare cupiat, aliis quoque servatum esse velit, vitam dico consuetudinemque hominum, omnino nunquam si quis alium vita privarit, non moleste ferendum visum est, sed tale facinus tolli et quoad fieri posset, infectum reddi debebat iam antiquissimis temporibus. Quae negatio, ut aevo consentaneum erat, primum extrinsecus quaerebatur. Quid enim? Is qui facinus scelestum commiserit, si fugiat, ea facinoris sui tollendi ratione utitur, qua nihil cogitari potest aut prius aut magis necessarium. Qua ne frustra utatur faciliores ad tuendum animi ceterorum sunt. Nam supplices [3]) quos *αἱ*

---

1) Equidem nunc non tantum molior, ut quaecunque de fugitivorum supplicumque fortuna qualis fuerit apud Graecos, disputari possunt, exhauriam sed id tantum efficere studeo, ut quomodo cum *ἱκεσίᾳ*, quam Graeci vocant, cohaereat *ἀσυλία*, cognoscatur.

2) v. Lobeck. Agl. p. 301.

3) Supplices sunt *ἱκέται* aut *προς τρόπαιοι* quorum hos vereor ne iusto licentius Müllerus in ed. Aesch. Eumen. eos dixerit, quos piatio defecerit i. e. homines piaculares; ita Orestes, ut ait idem, Delphis

ἐλπίδες βόσκουσιν ὡς λόγος ut ait Euripides [1]), sancta quadam usi verecundia, quam Graeci αἰδῶ [2]) appellant, Jove ipso comite [3]) eo quo tendunt, confugiunt et Jovis aliorumque deorum [4]) praesidio gloriantur, quin etiam ubi atrocissime exardere solet ad caedem caede ulciscendam ingenium, ibi sanctissima habetur illa verecundia. Quod Boettigero [5]) non ita mirum debebat videri. Nam quo minus cogitatio a fato abducitur minusque quod quisque commiserit, propria ipsius voluntate commisisse putatur, eo facilius fit, ut deus, cuius fato magis quam humanae licentiae facinus attribuatur, iustissimum sit supplicis praesidium.

Quod etiamsi tam certum, tam arcte cum supplicis fortuna coniunctum est, ut deus, qui tueatnr, eodem, quo ille, appellatus sit nomine [6]), mox tamen nascitur dubitatio, an quodcunque peccatum sit, placeat deo tutela. Jam reperiuutur flagitiorum discrimina, iam caedis voluntariae et non voluntariae quam magna sit differentia, si minus intelligitur, at certe sentitur. Quae quum ita sint, non pari omnes praesidii iure digni habentur, sed adeo is, qui non voluntaria caede se inquinarit, expietur oportet. Haec enim est ea facinoris negandi ratio, quam sicut illa, de qua supra disputavimus, sibi ipsi satisfecit, iam

---

προςτρόπαιος est, Athenis vero ἱκέτης, quia consuetudine hominum utitur. Equidem Haasium, quem maximi facio, sequi malim, qui προς τρόπαιον eum potissimum dici me docuit, qui ab aliquo id auxilii petat, ut se suamque fortunam prorsus ei committat.

1) Phoen. 396.

2) In ea voce tam misericordiae quam pietatis ac verecundiae inesse notionem egregie dicit Müllerus.

3) Hom. Od. VII v. 164. 181. ἵνα καὶ τερπικεραύνῳ Σπείσομεν, ὅσθ' ἱκέτῃσιν ἅμ' αἰδοιοῖσιν ὀπηδεῖ.

4) Juppiter apellatnr ἱκέσιος, ἱκετήσιος, ἀφίκτωρ, ἱκταῖος, προςτρόπαιος, σωτήρ, φύξιος, ξένιος. Ita Θέμις Διὸς Κλαρίου ἱκεσία nominatur, v. Aesch. Suppl. 360, Minerva Servans et Juppiter Servans in eodem templo Piraei coluntur v. Paus. I, 1. 3. cf. Hesych. v. Σώτειρα; Diana Servans v. Paus. VII, 27. quod quidem nomen e physica deae vi melius duci docet Gerhard. Prodrom. p. 98. adn. 123. cf. eiusdem Vasenbb. I. p. 95. Vide praeterea Polluc. I, 23 seqq.

5) Kunstmyth. II, p. 115.

6) Equidem nescio alteram viam, quae ingredienda sit ad explicandum, qui fieri potuerit, ut et supplices et deus, qui supplicem tueretur, ἀφίκτορες, προςτρόπαιοι dicerentur.

deo debet; expiationis autem duo sunt genera. Aut enim piatio fit (hilastische sühne) aut lustratio (kathartische sühne)[1]). Qui voluntaria caede contaminatus est, nec amplius *αἰδοῖος* habetur[2]) neque dignus aut hospitio hominum aut deorum praesidio.

Eam fere rerum conditionem Homeri aetate fuisse credas, in cuius carminibus et filii regii, qui e patria expulsi ab aliis regibus non frustra auxilium petierunt, circumvolant tamquam umbrae de perturbationum pristinis tempestatibus cadentes, et mentio fit eorum, qui caede polluti hospitio tuti esse voluerint[3]) quorum etiamsi expiatio et omnino omnis Jovis Purifici religio abest, tamen ab Homeri aetate eam prorsus alienam et postea demum ortam esse vix possit contendi[4]).

Atque maxime quidem templae araeque[5]) perfugium supplicum sunt, quo quum confugerint, nihil praeterea sibi extimescendum arbitrantur. Monentur ut in aris considant (*πάντων δ' ἀνάκτων τῶνδε κοινοβωμίαν Σέβεσδ' ἐν ἁγνῷ ἵζεσθε* Aesch. Suppl. 225), neque inanis est spes salutis (*ἔστι δε κἀκ πολέμου τειρομένοις βωμὸς φυγάσιν ῥῦμα*[6]) *δαιμόσιον*. 82); imploratur deus cuius fuga nota est (*καλοῦμεν αὐγὰς Ἡλίου σωτηρίους Ἁγνόν τ' Ἀπόλλω φυγάδ' ἀπ' οὐρανοῦ θεόν*. 216). Appellat supplex se *ἱερόν*, quia *ἱκέτης* sit (Soph. O. C. 633) collaudat eos, qui supplicibus parcunt (*αἰδοῦνται δ' ἱκέτας Διός. Ἅζονται γὰρ ὁμαίμου Ζηνὸς ἵκτορας ἁγνούς. Τοιγάρτοι καθαροῖσι πρὸς βωμοῖς θεοὺς ἀρέσονται.* Aesch. Suppl. 652)

---

1) V. Od. Müll. ed. Aesch. Eum. p. 126 seqq.

2) v. Hesych. v. *αἰδέσασθαι, τὸ ἔνοχον ὄντα φόνῳ ἀκουσίῳ καὶ πεφυγαδευμένον ἐφ' ὡρισμένῳ χρόνῳ τοῦ τετελευτηκότος ἐξιλᾶσθαι ὡς εἰληφότα τὴν τιμωρίαν.*

3) H. XVI, 573. — — *ἀτὰρ τότε γ' ἐσθλὸν ἀνεψιὸν ἐξεναρίξας Ἐς Πηλῆ' ἱκέτευσε καὶ ἐς Θέτιν ἀργυρόπεζαν.* cf. XXIII, 86. XXIV, 481. Od. XIII, 259. XIV, 380. Apud Hesiodum sc. H. 82 seqq. est expiatio v. Goettling. ad. h. l.

4) Ita iudicat C. Fr. Hermannus Antiq. sacr. §. 23 adn. 8. Nota est Lobeckii sententia quam impugnavit Od. Müllerus.

5) Altera quaestio, quae quidem huc non pertinet, in hospitio (*ξενία*) quam late patuerit quibusque conditionibus servatum sit, explicando versatur.

6) Verbum *ῥύεσθαι* de tutela supplicum frequentissime usurpatur. cf. Welcker. Aesch. Trilog p. 195.

cavendum esse monet, ne supplicibus violatis dii sibi videantur violati esse (271). Ita saepenumero in poetarum carminibus calamitate oppressorum misereri fas esse contenditur. Atque Juppiter oraculo iussit supplicibus parci (*μὴ δ' ἱκέτας ἀδικεῖν, ἱκέται δ' ἱεροί τε καὶ ἁγνοί*)[1]; quod non de Jovis ipsius tantum templis valet, sed omnium commune est, ita ut de Adonidis sacro, quod ibi Hercules nihil sibi praesidii fore arbitratus est, proverbium *οὐδὲν ἱερόν* ortum sit ad inutile quiddam atque inane significandum[2]. E sacro autem loco in profanum deduci nonvult supplex ne praesidio destituatur timens (*καὶ πῶς βέβηλον*[3]) *ἄλσος ἄν ῥύοιτό με* Aesch. Suppl. 510). Opus erat supplici, si quidem manifestum fieri volebat, sese esse *ἱκέτην* aliquem, certis quibusdam caerimoniis[4]). Ita ramum olivae lana involutum manu tenebat, ad genua eius, a quo auxilium petebant, et Graeci et barbari procumbere eaque amplecti solebant[5]), barbari autem manus

---

1) v. Paus. VII. 25. 1. *φαίνεται δὲ καὶ ὁ θεὸς παραινῶν ὁ ἐν Δωδώνῃ νέμειν ἐς ἱκέτας αἰδῶ.* cf. Thuc. I, 103. oraculum Apollinis *ἱκέτην τοῦ Διὸς τοῦ Ἰθωμήτα ἀφιέναι* cf. c. 134.

2) v. Phot. Suid. Zenob. v. cf. Schott. ad Zenob. Hesych. v. schol. Theocr. V, 21. Boissonad. Anecd. III, p. 20. Panyasin huius fabulae auctorem fuisse arbitratur Müller. Dorr. II. app. II. p. 474; Zenobius Clearchum.

3) cf. Pollux I. 9. Suid. v. *βέβηλος τόπος* et Bernh. ad h. l.

4) v. Aesch. Suppl. 21. 22. 155. 194 sqq. 244. 333. 345 sqq. 355. 481. 507. Soph. O. C. 475. O. R. 3. Eur. Suppl. 10. 36 469. 724. Or. 373. J. T. 1101. Andr. 895. Arist. Plut. 383. Herod. I. 132. V, 51. VII, 141. 197. Andoc. de myst. I. 110. *ἱκετηρίαν θεῖναι.* Plut. Thes. 12. 14. 18. cf. Müll. Dorr. I. p. 144. (Plutarchum c. 22. *ἱκετήριον κλάδον* Apollini consecratum confudisse cum *εἰρεσιώνης* usu, qui in Pyanepsiis erat, docet Hoeck. Cret. II. p. 113.) Vide praeterea Polluc. I. 237. 28. VIII. 10. 119. Hesych. Et. Gud. v. *ἱκετηρία: παράκλησις ἣν οἱ δεόμενοι κατατίθενται που ἢ μετὰ χεῖρας ἔχουσιν.* Phot. *ἱκετηρία:* Harpocr. Quomodo *στέμματα* a coronis differant, v. Etym. M. v. *στεφάνη.* Illum autem quem *θαλλόν* vocant, praecipue olivae ramum esse dic. Pollux I. 237. cf. C. Fr. Herm. I. I, §. 123 adn. 6. et Goettling. ed. Hesiod, praef. p. XXVII.

5) Eur. Or. 1399. *περὶ δὲ γόνυ χέρας ἱκεσίους ἔβαλον, ἔβαλον Ἑλένας ἄμφω.* cf. 373. Hec. 339. *γουνπετεῖς ἕδρας προςπίτνω σε* Phoen. 300 et saep. Manus porrigere cum precandi gestu satis manifesta habebatur supplicis ratio. v. Thuc. III, 58. cf. 66 *ὥστε καὶ τῶν σωμάτων ἄδειαν ποιοῦντες ὅσια ἂν δικάζοιτε καὶ προνοοῦντες, ὅτι ἑκόντας τε ἐλάβετε καὶ χεῖρας προϊσχομένους. ὁ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησι μὴ κτείνειν τούτους.*

quoque osculabantur[1]) aliisque utebantur moribus[2]). Est autem bene tenendum, loco aliquo sacro tanquam dei praesentia, unde divinam duceret auctoritatem, ad implorandum supplici utendum fuisse; quo si victi atque desperantes apud Homerum carent, nulla fruuntur victorum humanitate[3]); sin autem habent, propter quod sibi parci fas sit, etiamsi nonnisi sepulcra adsunt[4]), id studiose persequuntur. Ac per totam quidem historiam fuga ad aras nihil salutarius visum est[5]), qua in re quoties is, qui fugit, falsus sit, nihil refert. Nam quum hominum peccata non amplius a singulis contra singulos commissa neque dii soli haberentur, quibus facinus quoddam aut persequendum aut ignoscendum esset, sed societas hominum iisdem legibus atque institutis temperata ac sibi ipsa magna animorum assensione consulens, quod quis peccasset, in se peccasse eum atque ideo sibi in eum animadvertendum esse duceret (quod si fit, nova peccata **negandi** ratio et ea quidem, ultra quam non progressa est antiquitas, in usum venit): non potuerunt hominum de supplicum fortuna iudicia aliqua ex parte maiorum quidem religione ac superstitione imbuta, maxime vero maiore quid cuique sine reipublicae detrimento tribuendum, quid iure, quid arbitrio vel libidine actum esset, diiudicandi fa-

---

1) Ita ille Phryx: *προςκυνῶ σ᾽ ἄναξ*, inquit, *νόμοισι βαρβάροισι προσπίτνω.* Eur. Or. 1500. Quae schol. adnotavit: *νόμος γὰρ οὗτος βαρβαρικὸς, ἐπειδάν τις αὐτοὺς κτείνειν ἀπειλῇ προςπίπτειν καὶ δεῖσθαι* vereor ut barbarorum potissimum circumscribant morem. Nam quod eorum maxime proprium est, id in osculando positum est. cf. Troad. 1021. Tamen non barbari solum osculantur eum, quem auxilium orant, nisi si apud soph. O. R. 322. *πάντες σε προςκυνοῦμεν οἱ ἱκτήριοι* verbum *προςκυνεῖν* eodem sensu intelligendum sit atque *προςπίπτειν.*

2) Ita Themistocles quum ad Admetum Molossorum regem supplex confugisset, eius filium secum ducens in ara consedit. *ὁ δὲ* (sc. *Ἄδμητος*) *ἀνίστησί τε αὐτὸν μετὰ τοῦ ἑαυτοῦ υἱέος, ὥσπερ καὶ ἔχων αὐτὸν ἐκαθέζετο. καὶ μέγιστον ἦν ἱκέτευμα τοῦτο* (sc. apud Molossos) v. Thuc. I, 136. cf. Thom. Mag. v. *καὶ ἱκεσία καὶ ἱκέτευμα.*

3) Il. VI, 46. XXI, 73. 4) Thuc. III, 59.

5) Herod. V. 119. VIII. 51. 53. VI. 108. IX. 65. Thuc. III. 28. 70. 81. 75. 14. 58. I. 24. 103. II. 47. V. 60. cf. Diod. Sic. XII. 9. 39. 57. XIII. 57. 67. 90. 180. XIV. 4. 53. Dionysus incolis Motyae urbis suadet, ut ad religiosa Graecorum fana confugiant; vult enim effrenatos suos milites iis cohiberi. cf. Paus. I. 20. II. 20. 7. III. 4. 9. IV. 5. 23. Sed quorsum plura?

cultate data non fluctuare. Quod non ita fieri necesse erat, si *κοινούς* illos *ἱκεσίας νόμους* non in suo tantum quisque animo coluisset, unde usus[1]) quidem sanctissimus neque vero ius certum de quo nemo est, qui ambigat, potest proficisci. Nec mirum est, fluctuantibus hominum iudiciis ei, qui flagret ulciscendi cupiditate, magnam facile praeberi copiam se nocentibus e iusti rectique ratione non parcere simulandi.

Quodsi omnem calamitatem ab sese deprecaturi quum sint supplices, castissimos se et integerrimos servasse eos praedicare iisque responderi, e Deorum voluntate nonnisi eorum, qui puris manibus accesserint, miserendum esse, apud veteres poetas scriptoresque saepe legimus, tale quid in animum et cogitationem hominum venisse videmus, quod si aliquid in humanitate et vitae communis temperandae studio profecerint, non fuisse nullo modo possit. Ac neminem quidem effugit, quanto studio inter omnes maxime Graeci sacrarum aedium immunitatem vel integerrimam curaverint servandam. Nam cum expiandi et lustrandi religionem severissime tuebantur tum certa quaedam flagitia si quis commisisset ut adulterium, caedem, eum ab omni sacrorum communione tanquam singularem piaculo arcendum esse ducebant ne sepeliri quidem sacrilegos[2]) neque cadaverum contagione polllutos sacra adire passi.

At simul id vetabat religio, ne quid violenter (*βιαίως*) ageretur in templis neque spoliando fano ipso neque iis, qui ibi salutem petiissent, avellendis vel etiam necandis. Id enim nefas esse arbitrantur homines dum pio animo deos colentes his, ubi, ut in templis fit, in proximo apparere videntur, omnem vindictam exsequendi provinciam committunt, neque vero tam nefarie sentiunt, ut Cleomenes ille sensisse traditur, qui dixit: *ἄλλως τε καὶ ὅ τι ἂν κακόν τις ποιῇ τοὺς πολεμίους τοῦτο καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρὰ ἀνθρώποις δίκης ὑπέρτερον νομίζεσθαι*[3]).

---

1) Hic est *νόμος*. Ita Apollod. II. 7. 6: *Ἡρακλῆς δὲ κατὰ τὸν νόμον τὴν φυγὴν ὑπομένειν ἤθελε.*

2) Diod. Sic. XVI, 25. *οἱ δὲ Λοκροὶ τὴν ἀναίρεσιν αὐτῶν οὐ συγχωροῦντες ἀπόκρισιν ἔδωκαν, ὅτι παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι κοινὸς νόμος ἐστὶν ἀτάφους ῥίπτεσθαι τοὺς ἱεροσύλους.*

3) Plut. Apopth. Lac. vol. VIII. p. 212 in. ed. Hutt.

Itaque in tota Graecorum historia et belli et pacis temporibus ii qui desperatis suis rebus atrocitatem inimicorum extimescebant, in templis salvos sese fore sperabant neque scriptores rerum aequo animo referunt eorum petulantiam, qui in fanis pariter egerunt atque in profanis locis. Hic forsitan dicat mihi aliquis multos inveniri, qui templorum sanctititatem nihil inimicos, nihil improbos iuvare debere arbitrati et publice professi sint, et oratores, qui alienam causam agant, et eos, qui quod ipsi vel ratione vel libidine ducti fecerint, sicut fas et ab omnibus probatum sit, fecisse cupiant videri. Recte quidem monebit, at si inde colligat, aut falsum esse, quod dixi, quia ineptum sit, Graecos adeo sibi ipsos repugnasse, ut supplicibus, quos quis aliquo iure persequatur, parcendum esse modo dixerint modo negarint, aut alteram altera posteriorem fuisse consuetudinem: profecto cum historiae initiorum parum expers hominum de eo quid fas sit opiniones primo quidem eadem ac pari deorum religione quasi consecratas inter se concinere tum vero ratione et res publicas moderandi libidinesque quantum potest mitigandi cura dissolutas mirum in modum differre, ut adeo optimi multis de rebus non coeant in unum, tum praeceptorum quae ex philosophia promenda sunt, nimis negligens nihil esse, quin sui contrarium habeat, ignorat. Jam vero videamus exempla.

Apud Euripidem modo in universum ararum perfugium omnium commune dicitur [1]):

— — ἔχει γὰρ καταφυγὴν θὴρ μὲν πέτραν
δοῦλος δὲ βωμοὺς θεῶν.

modo certis quibusdam conditionibus templorum aditus vetatur [2]):

ἥτις βροτῶν μὲν ἤν τις ἅψηται φονοῦ
ἢ καὶ λοχείας ἢ νεκροῦ θίγῃ χεροῖν
βωμῶν ἀπείργει μύσαρον ὡς ἡγουμένη.

modo gravis exoritur altercatio, quantum valeat supplicis ius, quam quia tam praeclare in fabula, quae Jon dicitur, instituitur, non dubitamus totam hic referre [3]):

1) Suppl. 267. cf. Hec. 141. 2) J. T. 371.
3) Eur. Jon. 1252 sqq. 1274. 79 sqq. 1305 sqq.

Creusa. ποῖ φύγω δῆτ᾽;
Chor. ποῖ δ᾽ ἂν ἄλλοσ᾽ ἢ ᾽πὶ βωμόν;
Cr. καί τί μοι πλέον;
Ch. ἱκέτιν οὐ θέμις φονεύειν.
Cr. τῷ νόμῳ δέ γ᾽ ὄλλυμαι.
Ch. χειρία γ᾽ ἁλοῦσα
Cr. καὶ μὴν οἵδ᾽ ἀγωνισταὶ πικροὶ δεῦρ᾽ ἐπείγονται ξιφήρεις
Ch. ἵζε νῦν πυρᾶς ἔπι
κἂν θάνῃς γὰρ ἐνθάδ᾽ οὖσα τοῖς ἀποκτείνασί σε
προστρόπαιον αἷμα θήσεις. οἰστέον δὲ τὴν τύχην.

Jam vero Jon diversam sententiam fert:

ἀλλ᾽ οὔτε βωμὸς οὔτ᾽ Ἀπόλλωνος δόμος
σώσει σ᾽ — —
οὐ βωμὸν ἔπτηξεν θεοῦ
ὥς ου δίκην δώσουσα τῶν εἰργασμένων.

Creusa eum deterrere vult ne se in templo occidat, quia se totam deo consecraverit, sed Jon:

ἔκλειπε βωμὸν καὶ θεηλάτους ἕδρας
— — — — —
σὺ δ᾽ οὐχ ὑφέξεις ζημίαν κτείνουσ᾽ ἐμέ;
Cr. ἤν γ᾽ ἐντὸς ἀδύτων τῶνδέ με σφάξαι θέλῃς.
J. τίς ἡδονή σοι θεοῦ θανεῖν ἐν στέμμασιν;
Cr. λήπυσομέν τιν᾽, ὧν λελυπήμεσθ᾽ ὕπο
J. (φεῦ) δεινόν γε, θνητοῖς τοὺς νόμους ὡς οὐ καλῶς
ἔθηκεν ὁ θεὸς οὐδ᾽ ἀπὸ γνώμης σοφῆς.
τοὺς μὲν γὰρ ἀδίκους βωμὸν οὐχ ἵζειν ἐχρῆν.
ἀλλ᾽ ἐξελαύνειν. οὐδὲ γὰρ ψαύειν καλόν
θεῶν πονηρὰν χεῖρα, τοῖσι δ᾽ ἐνδίκοις
ἱερὰ καθίζειν, ὅστις ἠδικεῖτ᾽, ἐχρῆν
καὶ μὴ ᾽πὶ ταὐτὸ τοῦτ᾽ ἔχειν ἴσον
τόν τ᾽ ἐσθλὸν ὄντα τόν τε μὴ θεῶν πάρα.

Hanc litem qua nihil luculentius ostendit opinionum diversitatem, Pythia quamquam puris manibus Jonem Athenas migrare iubet eique in suo Creusam occidendi iure persequendo acerrimo, quippe quia purus sit, qui inimicos occiderit, μὴ σύ γε respondet [1]), tamen non ita componit, ut sciri inde possit a nobis, num Joni ullo modo Creusam ab ara abstrahere licuerit. Deos autem vehementer irasci iis, qui supplicem in templo necassent, et semper putatum et magna cum superstitione fabulis exornatum est [2]). Tamen haud raro accidisse videtur, ut

1) V. 1332. 33.
2) Vide Sybaritarum causam ap. Aelian. V. H. III. 43. cf. 44.

acerrimi hostes quum totos se libidini dederent, non parcerent supplicibus in templis id, quod facturi essent vel fecissent, aut ne ulla quidem venia indigere rati aut deorum voluntatem omnium Graecorum consensione eam esse simulantes, ut facinora arbitrio commissa puniendi omnibus et ubique daretur potestas.

Quod si integra religione contenderetur, neque in bellis quicquam valere supplicum perfugia neque templa tam saepe expeti potuisse facile est ad intelligendum. Ita Athenienses quis est quin videat nefariam in Deli sacra petulantiam excusaturos potius quam ut religio exigeret egisse se persuasos verba fecisse [1]: *τὸν δὲ νόμον τοῖς Ἕλλησιν εἶναι, ὧν ἂν ᾖ τὸ κράτος τῆς γῆς ἑκάστης τούτων καὶ τὰ ἱερὰ ἀεὶ γίγνεσθαι τρόποις θεραπευόμενα οἷς ἂν πρὸς τοῖς εἰωθόσι καὶ δύνωνται. πᾶν δ' εἰκὸς εἶναι τῷ πολέμῳ καὶ δεινῷ τινι κατειργόμενον ξύγγνωμόν τι γίγνεσθαι καὶ πρὸς τοῦ θεοῦ. καὶ γὰρ τῶν ἀκουσίων ἁμαρτημάτων καταφυγὴν εἶναι τοὺς βωμούς.* Cuiusmodi impietatem scriptores supra diximus non aequo animo referre. Ita Xenophon, ut ex ea aetate, qua res Graecae domestica fortuna florebant, et ex posterioribus temporibus, ubi mores antiqui valde obsoleverant, promamus exempla, „*ἔφευγον*, inquit *οἱ βέλτιστοι οἱ μὲν πρὸς τὰ ἀγάλματα τῶν ἐν ἀγορᾷ θεῶν, οἱ δὲ ἐπὶ τοὺς βωμοὺς. ἔνθα δὴ οἱ ἀνοσιώτατοι καὶ παντάπασι οὐδὲν νομίμον φρονοῦντες — — ἔσφαττον καὶ πρὸς τοῖς ἱεροῖς ὥστ' ἐνίους καὶ τῶν οὐ τυπτομένων νομίμων δ' ὄντων ἀνθρώπων ἀδημονῆσαι τὰς ψυχὰς ἰδόντας τὴν ἀσέβειαν.* Diodorus autem postquam Cassandrum Orchomeniorum urbe secundo Marte oppugnata civibus eos, qui quum ab Alexandri parte stetissent, in Dianae templum confugissent, ut vellent, tractandi potestatem dedisse narravit, pergit ita: *οἱ μὲν οὖν Ὀρχομένιοι τοὺς ἱκέτας βιαίως ἀναστήσαντες ἅπαντας ἀνεῖλον παρὰ τὰ κοινὰ τῶν Ἑλλήνων νόμιμα.* Atque audiamus Theramenem, qui scelestissimum quemque supplicum non misereri manifesto

1) Thuc. IV. 97.

2) Xeu. hist. Gr. IV. 4. 2. cf. IV. 5. 3. ubi qui in Junonis fanum confugerant, ab Agesilao non trucidantur sed in servitutem aguntur.

3) XIX. 63. 5.

declaravit. Is enim quum pessimos adversarios effugere se non amplius posse sentiret, saltu se coniecit ad Vestae aram, auxilium quidem desperans sibi fore, at eo consilio ut quum in sacro loco trucidatus esset, exsisteret testis, quo tyranni progressi essent superbiae [1]. Maximi autem momenti ea nobis videntur esse, quae Xenophon de Agesilao prodidit. Etenim ut hic de pia erga supplices verecundia observanda iudicasse praeclare traditur, ita et Xenophontem ipsum et plurimos, quicunque tam rem publicam severis ac iustis legibus temperari quam maiorum summam erga deos verecundiam florere voluerunt, recte opinamur iudicasse. *Βούλομαι δὲ*, ait Xenophon [2], *καὶ ἐν κεφαλαίοις ἐπανελθεῖν τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ, ὡς ἂν ὁ ἔπαινος εὐμνημονεστέρως ἔχοι. Ἀγησίλαος μὲν ἱερὰ καὶ τὰ ἐν τοῖς πολεμίοις ἐσέβετο ἡγούμενος τοὺς θεοὺς οὐχ ἧττον ἐν τῇ πολεμίᾳ χρῆναι ἢ ἐν τῇ φιλίᾳ συμμάχους ποιεῖσθαι, ἱκέταις δὲ θεῶν οὐδὲ ἐχθροὺς ἐβιάζετο, νομίζων ἄλογον εἶναι τοὺς μὲν ἐξ ἱερῶν κλέπτοντας ἱεροσύλους καλεῖν, τοὺς δὲ βωμῶν ἱκέτας ἀποσπῶντας εὐσεβεῖς ἡγεῖσθαι.* Quis autem est quem dixerint homines *εὐσεβῆ*? Eum nimirum, qui n o c e n t e s ab ara abstraxit. Unde apparet, Agesilaum non de iis tantum cogitasse, qui iniuria vexarentur ab inimicis sed de omnibus, qui quacunque de causa calamitate oppressi etiamsi poenas luere deberent dei sancto praesidio se munire vellent.

Oratores diversas ferunt sententias. Lycurgus incorruptus ille corruptae aetatis vir deum, sicut par sit, tradidisse obnoxium vindictae quippe quia iniustum sit, eadam signa et probis et improbis, quibus poena aliqua impedeat, esse saluti, et supplicem arae XII. deorum morte recte punitum dicit. *Ἀφικόμενον*, ait ille, *καὶ ἐπὶ τὸν βωμὸν τῶν δώδεκα θεῶν καταφυγόντα καὶ οὐδὲν ἧττον ὑπὸ τῆς πόλεως ἀποθανόντα. δικαίως. τὸ γὰρ τῶν νόμων τοῖς ἠδικηκόσι τυχεῖν τιμωρία ἐστίν κ. τ. λ.* [3]) quibus verbis id quidem non patet, in templo ipso supplici manus

1) Diod Sic. XIV. 4. *ἔφησε δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς καταφεύγειν οὐ σωθήσεσθαι νομίζων ἀλλὰ σπεύδων τοῖς ἀνελοῦσιν αὐτὸν περιποιήσασθαι τὴν εἰς τοὺς θεοὺς ἀσέβειαν.*

2) Ages. c. II.

3) adv. Leocr. p. 93. 198.

allatas esse. Vide quantum distet Lysiae sententia. Is enim postquam de iis locutus est, *οἳ τοὺς μὲν ἐκ τῆς ἀγορᾶς τοὺς δ᾽ ἐκ τῶν ἱερῶν συναρπάζοντες βιαίως ἀπέκτειναν*, quid de supplicum iuribus sentiat exponit accuratius: *καὶ οὔτ᾽ ἂν ἱερὰ οὔτε βωμοὶ ὑμᾶς ἀδικουμένους διὰ τοὺς τούτων τρόπους ὠφέλησαν ἃ καὶ τοῖς ἀδικοῦσι σωτήρια γίνεται*[1]). Quae „minus accurate" dicta esse a Lysia, ut Schoemannus statuit[2]), equidem nunquam concedam. Fluctuabant enim ea de re opiniones, ut rei natura et publicae salutis ratio postulabant, et eodem iure, quo Lycurgus contrariam, Lysias suam protulit sententiam. Sane haec quidem repugnantia cogitari non posset, si quantum religio ad supplices tuendos valeret, certis legibus iuris Attici provisum esset. At enim haec gravissima ac difficillima quaestio est, quibus in rebus et quemadmodum religio animis innata et cultu deorum celeberrimo sustentata ius Atticum immutaverit eaque, ut ita dicam, imbuta sit prudentia civilis. Nam quum homines non tam metu poenaque, ut dicitur in Ciceronis de re publica libris, terreantur, quae est constituta legibus, quam verecundia, quam natura homini dedit quasi quendam vituperationis non iniustae timorem, multa sunt et semper fuerunt inter hominum peccata, quorum legistator animi conscientiam potius quam legem certis verbis circumscriptam vindicem esse vult neque potest nolle. Inter ea supplicum violationem tanquam a voluntate religione omnium consecrata alienam non dubitamus enumerare. Quod vix posset credi, si supplices aliud quid salutis in fanis se inventuros esse putassent, nisi atrocissimae ultionis quampiam cessationem ut aliquo dei praesidio muniti libidinibus eius, qui persecutus est, sedatis colloquio de conditionibus, quibus se dedituri essent, ineundo leniorem luerent poenam. Sic supplices ne torquerentur, sed vadibus datis in iudicium vocarentur, ad aram confugisse dicit Andocides[3]) atque illi, quos supra commemoravi-

---

1) adv. Eratosth. p. 444 sqq.

2) Antiqu. iur. p. p. 376.

3) de myst. p. 44. *ἀκούσαντες δὲ ταῦτα Μαντίθεος καὶ Ἀφεψίων ἐπὶ τὴν ἑστίαν ἐκαθέζοντο ἱκετεύοντες μὴ στρεβλωθῆναι ἀλλ᾽ ἐξεγγυηθέντες κριθῆναι.*

mus [1]) Agesilai victoris iram divino praesidio mitigare voluisse, ea conditione ut mancipia fierent ab ara decesserunt.

At quae scita sunt Atheniensium institutis aut legibus de facinorosorum aditu sacrorum eiusmodi sunt, ut supplicum ius praeterquam quod non tuentur, ne passa quidem esse videantur. Ea enim erat religio, ne qui flagitio contaminatus esset, templa quae adiret ipsa contaminaret, ut causae de caede vel fortuito vel consulto facta dum agerentur, reo non liceret ad publica accedere loca (προαγορεύειν εἴργεσθαι τῶν νομίμων) [2]), ut mulier in adulterio deprehensa a fanis, quae peregrina et serva ipsa impune adibant, arceretur [3]), ut homicidae institutis patriis, fanis, foro prohiberentur [4]). Quid? tota illa, quam vocant ἀπαγωγῆς actio, in qua cuiustibet generis scelesti (κακοῦργοι) quum deprehensi essent in vincula coniecti iudicibus tradebantur [5]), ita comparata est, ut perfugii quaerendi potestas videatur nulla fuisse. Atque Demosthenes quum optima data esset occasio Aristocratis legem: „ἐάν τις ἀποκτείνῃ Χαρίδημον ἀγώγιμον εἶναι πανταχόθεν" vehementer persequenti, ne ullum quidem verbum de Aristocratis impudentia facit, qua legem aliquam, ne quis supplicem violenter a fano abstrahat, nefarie sustulerit. Hanc igitur legem non fuisse recte suspicamur, nisi forte tamquam in asylum quoddam ipsi confugimus ad verba oratoris, quibus non omnes se commemorasse leges fatetur, in quas temere et nequiter egerit Aristocrates [6]). Illa quidem lex, ad quam Meursius [7]) animum attendit, apertis

---

1) p. 22. adn. 2.

2) v. Meier et Schoem. iud. Ath. p. 27.

3) v. Dem. in Neaer. p. 1374, l. 11. cf. Meurs. Them. Att. I. 5. Meier. l. l. p. 330.

4) v. Meurs. l. l. I. 15.

5) v. Meier. l. l. p. 217 sqq. cf. Weber. Demosth. or. c. Aristocr. ed. Jen. 1845. p. 291, qui Meieri ingeniosam sententiam (p. 233) actionem ἀπαγωγῆς e civili prudentia potissimum repetendam esse, ceteras autem caedis causas e divino iure humano generi innato et religione sancito, iniuste impugnavit.

6) p. 640: οὐ τοίνυν τούτους μόνον τοὺς νόμους παραβέβηκεν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους πολλοὺς οὓς οὐ παραγεγράμμεθα διὰ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἐν κεφαλαίῳ λόγῳ.

7) l. c. II. 32. Anon. Probl. rhetor. 15.

verbis violationem sacrorum caede perpetranda vetat; est enim haec: *ἄλλος* (sc. *νόμος*) *ἐκέλευε τὸν ἐν ἱερῷ τις καταλαβὼν φυγόντα ἀπέκτεινε καὶ κρίνεται ὡς ἀσεβής* et scholiasta de iis, qui Cylonios trucidarunt, narrat[1]): *οὓς καὶ ἐξέβαλον τῆς πόλεως ὅτι ἐκ τῶν ἀρχαίων νόμων*[2]) *περιέβησαν τοὺς ἱκέτας φονεύσαντες*. Quibus omnibus quum de caede tantum in sacro commissa quippe quam nulla unquam ratione, etiamsi in scelestum perpetrata esset, permissam esse putari possit, nec vero de abripiendi a sacro agatur licentia, et quum *νόμος*, quem dicunt, saepissime, ut notum est, non legem certis verbis circumscriptam sed consuetudinum morumque religionem significet, uti quidem haesito, tamen in eum qui a sacro aliquem vindictae obnoxium abripuerat, *ἀσεβείας* actione[3]) potuisse animadverti non audeo negare. Quam rem facere non possum quin incertam relinquam.

Quae adhuc disputavimus, ad eum tantum pertinent, qui in eadem terra, ubi facinus commisit, e supplicis iure salutem quaesivit. Quid autem? Nonne ei, qui quum culpa aliqua suscepta e patria excessit, alia terra fuit perfugium? Satis quidem notum est, antiquissimis temporibus Graecos vel privata principis hospitalitate vel publico hospitio excepisse peregrinos qui propter aliquod peccatum patria relicta exteros praesidium flagitarunt[4]). Quae hospitii vincula haud dubie tam firma fuerunt, ut turpissimum duceretur benigue exceptum hospitem tradi postulantibus. At ne haec quidem religio semper pari omnium consensu servata est. Mox enim fluctuabant de ea quoque re hominum opiniones, annon propellendi essent peregrini, qui ut dederentur posceret altera civitas; iam ex

---

1) ad Arist. Equ. v. 447 ed. Inv.

2) Sam. Petit. (legg. Att. p. 16.) nimio captus studio ut certum legis numerum erueret, infeliciter, ut saepius, *ἕκτον ἀρχαίων νόμων* coniecit. Haec nimirum coniectura exploditur cum propter ipsius inopportunam naturam tum propterea, quod neque tam certum antiquissimarum legum numerum fuisse vel etiam sciri potuisse, neque si cognitus fuisset, tam gravem legem nunquam praeterea commemorari potuisse quisquam credet. Interpres vetus eodem sensu de *ἀρχαίοις νόμοις* loquitur, quem supra apud Thucydidem, Diodorum, alios vidimus.

3) cf. Meier. l. c. p. 302. 361.

4) cf. Wachsmuth. ius. gentt. p. 35. 43. adn. 3.

oraculo quaeritur, quid statuendum sit. Cuius rei exemplum luculentissimum Pactyae causa suppeditat[1]). Is enim quum Cyri manus effugisset, Cymen appetiit, Cymaei autem a Cyro supplicem tradere iussi ei obsecuturos se esse negaverunt, donec oraculi responsum scirent. Iam vero quum deus in Cyri gratiam respondisset, Aristodicus an iustum honestumque esset vehementer addubitans ipse e deo quaerit: *ὦ ἄναξ ἦλθε παρ' ἡμέας ἱκέτης Πακτύης ὁ Λυδὸς φεύγων θάνατον βίαιον πρὸς Περσέων οἱ δὲ μιν ἐξαιτέονται προεῖναι κελεύοντες Κυμαίους. ἡμεῖς δὲ - - τὸν ἱκέτην οὐ τετολμήκαμεν ἐκδιδόναι πρὶν ἂν τὸ ἀπὸ σεῦ ἡμῖν δηλωθῇ ἀτρεκέως ὁκότερα ποιέωμεν.* Deus autem sibi egregie constat et quum Aristodicus omnes aves, quotcunque in templo nidos suos construxerant, expelleret, vehementer iratus nefarium cohibere vult. At Aristodicus se fecisse ait, quod deus Cymaeos facere iussisset. *Ναὶ κελεύω*, inquit deus exsultantis hominis calliditatem moleste ferens, *ἵνα γε ἀσεβήσαντες θᾶσσον ἀπόλησθε, ὡς μὴ τολοιπὸν περὶ ἱκετέων ἐκδόσιος ἔλθητε ἐπὶ τὸ χρηστήριον.* Iam Cymaei ancipiti causa perturbati supplicem Mytilenen mittunt, unde quum eum ab incolis proditum iri sentirent, traducendum curaverunt Chium, ubi paulo post e fano Minervae Poliuchi abreptus est. Unde tantum abest ut intelligamus, insontium tantum deditionem piacularem visam esse Graecis[2]), ut videamus, quemadmodum religio quemvis supplicem quantum potuit fieri tuendi innata fuerit Graecis atque antiquitus sancta, tum demum et ex iustis et ex iniustis causis labefactata sit. Nam Pactyas non erat insons, sed Cyrus eum, qui a se defecerat, optimo iure persequebatur, oraculum autem, quod nescio quibus permotum rebus iam antea responderat supplicem esse dedendum, tum certe *ἀσεβήσαντας* eos dixit, qui Pactyam perdituri essent, eo dedendo tantum facinus Cymaeos in se admissuros esse ratum, ut ipsi perituri essent. Quod satis probatur cura, quam Chii ad *ἀσεβείας* piaculum amovendum adhibebant, quidquid

---

1). v. Herod. I. 159 sqq. cf. Paus. IV. 35. 6.

2) Ita indicat Schoemannus. l. c. Contra quae Wachsmuthius in universam dicit, „Auslieferung eines flüclings ward von staatswegen so gut wie nie geübt" ad sontes quoque referenda sunt.

frugis ager, quem Pactya dedito acceperant, ferebat a sacrificiis secludentes. Atque erat quidem haud dubie posterioribus quoque temporibus mos, ut peregrini qui patrium solum verterant, supplices exciperentur. Ut enim certum est, saepenumero accidisse, ut rei iudicium subterfugere quam accipere mallent, id quod ex oratoribus Atticis facile cognitu est, ita habuisse fugitivos, quo se salutis spe conferrent, necesse est. Et Athenae quidem ipsae saepius collaudantur, quod semper clarissimum perfugium miserorum esse voluerunt[1]). Tamen haec quoque licentia magis magisque arctioribus terminis coercebatur et quod ius gentium magis civili prudentia definiri coeptum est et quod metu potentiorum pietas modo vincebatur modo omnino nulla erat. Erat Atheniensium lex ut is qui voluntario exilio e patria remotum et ab omnibus Graecorum communibns sacris ludisque Amphictyonicis caste abstinentem occidisset, ipse capite damnaretur. Qua lege Demosthenes usus est ad probandum quam iustum ac moderatum eius qui legem tulisset, ingenium fuisset, quia si ipsi Athenienses eos qui in alienam terram confugissent, necarent, ceterae gentes eos interfecturi essent, qui in Atticos agros domesticis miseriis vexati elapsi essent; quod si fieret, fore ut omni miseri carerent perfugio, (*εἰ δὲ τοῦτ᾽ ἔσται ἡ μόνη λοιπὴ τοῖς ἀτυχοῦσιν ἅπασι σωτηρία διαφθαρήσεται*)[2]), quod qua in re positum sit, sequentia verba docent: *ἐκ τῆς τῶν πεπονθότων μεταστάντες εἰς τὴν τῶν μηδὲν ἠδικημένων ἀδεῶς μετοικεῖν*[3]). Quodsi Weberus[4]) dicit: „ab heroica aetate mos homicidis perfugium praebendi permansit iu civitatibus Graecis, at prioribus temporibus illud a vexationibus cognatorum occisi non tutum erat. Postea autem excultior hominum vita severitatem antiquitatis mitigavit lenioribus institutis et legibus easque valuisse ubique tempore oratoris, haec eius verba

---

1) In epistol. Dem. p. 1477. 10 sqq. cf. praeterea Hug. Grot. de iur. b. et p. II. c. 21. p. 575 sqq.

2) c. Aristocr. p. 632. 15. 20.

3) p. 648. 22. cf. Weber ed. p. 304. Vide etiam Lycurg. c. Leocr. p. 229. *οἱ μὲν γὰρ φόνου φεύγοντες ἐς ἑτέραν πόλιν μεταστάντες οὐκ ἔχουσιν ἐχθροὺς τοὺς ὑποδεξαμένους* κ. τ. λ. Peregrino qui iudicium effugere vult, licet domum redire v. Andoc. de myst. p. 4.

4) l. c. p. 202.

ostendunt." id non satis mihi videtur observasse, posterioris temporis ius gentium magis coercere conditionibus eam licentiam, quae prioris aevi pietate sancta sine conditionibus floruit. Nunquam enim putandum est, antiquissimis temporibus fugitivum, si quidem iure tutus esse vellet, ab omnibus Graecorum communibus sacris debuisse abesse.

Illud autem ius, quod *ἀνδρολήψιον* vocatur [1]), et alienius est ab hac disputatione et quoad ad eam pertinet minus repugnat quam multi fortasse opinantur. Neque enim de Atheniensibus homicidis, sed de indigenae caede in peregrina terra a peregrino perpetrata agitur, qui nisi in iudicium domesticum vocatus sit, occisi propinquis licet e peregina terra tres viros ulciscendae caedis causa capere. Et recte quidem civitates inter se convenerunt, ut in eum qui peregrinum occidisset, animadverterent. Quid autem, si id faciendi copia non erat? et deerat haud dubie, si interemtor priusquam in iudicium vocaretur, solum vertit. Tum interemti necessariis Atheniensibus nescio quo pacto licere potuerit iure *ἀνδροληψίου* uti. Quae quum ita sint, ad supplicum conditionem qualis apud exteras gentes fuerit, si a persequenti civitate vel ulciscentibus necessariis exposceretur, accuratius cognoscendam nihil *ἀνδροληψία* illa valet.

Jam vero ut ex iis quae disputavimus quid sequatur brevi dicamus, supplicum divino praesidio munitorum violatione antiquitus nihil detestabilius erat et tametsi non impunitatem peccatorum sontes supplices habebant, certe avellere eos non licebat sed, ut eius qui persequebatur animus ad indulgendum pronior erat, perinde mitioris sortis participes fiebant, ii autem qui patria relicta apud alium populum expetierant perfugium, tutela haud unquam facile carebant [2]), nisi periculo perterritis dedere eos vi-

---

1) Dem. c. Aristocr. p. 647. 24 sqq. 692 21. cf. Harpocr. v. *ἀνδροληψία* ed. Bekk. p. 19. 16. Meier et Schoem. l. l. p. 278 sqq. Matthiae. Misc. phil. I. comm. de iud. Athen. Schoemann. Antiqu. VI. §. 2.

2) Eum qui caedis damnatus iudicium subterfugerat si post in patriam reversus est, e lege occisum esse v. in Dem. Or. c. Aristocr. p. 629. 20. sqq. ubi cavendum est ne verba: *ἀποκτείνειν ἐν τῇ ἡμεδαπῇ καὶ ἀπάγειν* eadem ratione intelligamus ac si scriptum esset *ἢ ἀπάγειν*. cf. Weber. ad h. l. — Ceterum Platonis his de rebus omnino

debatur, quos etiam in peregrina terra primum sacrorum sancto munimento sese tutiores esse voluisse coniiciendum est.

At hic omnis sermo de ἱκεσίᾳ illa, quam Graeci vocant, fit. Quid tandem ei est cum ἀσυλίᾳ, in qua enarranda versatura erat tua oratio? An vero utraque est eadem res? Haec et alia obloquetur mihi aliquis vituperandi aut incitandi causa. et recte quidem. Nam neque e lege unquam de asylis, quantum novimus, prioribus temporibus, ubi libera erat Graecia, actum est neque a scriptoribus commemoratio fit, ἱκεσίαν vero et in religione et in historia vel gravissimam rem fuisse poetarum scriptorumque reliquiis apparet neque a causis institutisque publicis alienam fuisse et oratores nonnullis locis et ab iis grammaticisque traditae docent leges, quibus supplicem se praebendi licentia vel coercebatur vel statuebatur. Celeberrima enim illa Andocidis de mysteriis causa plebiscitum novimus, ne quis libellum supplicem in templo Cereris Eleusinae mysteriorum tempore ponat, quod qui fecerit, multam mille drachmarum luat.[1]) contra de altera concione Pollux refert[2]): ἡ δὲ δευτέρα ἐκκλησία ἀνεῖται τοῖς βουλομένοις, ἀδεῶς λέγειν περί τε ἰδίων καὶ τῶν δημοσίων. Neque in vita communi insolitam fuisse supplicis memoriam si quis velit, inde colligat, quod Ἱκέσιος hominis[3]), Ἱκετεία loci alicuius[4]) nomen proprium fuit. Jam vero quaeritur, an nobis, ubicunque de ἱκεσίᾳ, ἱκετείᾳ, ἱκέταις agitur, de ἀσυλίας iure cogitare liceat. Quod si liceret, omnium templorum utrumque commune fuisse intelligeretur. At repugnant urbium illarum a Tacito et titulis supra allatis certissimae factae contentiones, quibus

---

severiores sententiae (de legg. θ' p 870 sqq.) quia unius Platonis potius quam vulgares opiniones sunt, hic, ne longius abeamus, silentio praetermittendae sunt.

1) Andoc. (I.) de myst. p. 110 sqq. cf. Meurs. II. 34. Kühn. ad Poll. VIII. 96.

2) Pollux VIII. 96. cf. Tittmann. Polit. Gr. p. 182.

3) Andoc. de myst. p. 12. Ἱκέσιον τὸν αὐλητήν.

4) C. J. n. 1534. v. 12. ἀπὸ δὲ ἄρκτου τὰν [ὁδὸν - - - τὰ]ν εἰς τὰν Ἱκετείαν καὶ ἀπὸ τ[ᾶ]ς Ἱκετείας ἕως εἰς τὰν ὁδὸν κ. τ. λ. In titulo de iudicio finium regundorum vel possessionis agrorum Arcadicorum agitur. cf. Boeckh.

asyli iure sibi vindicando singulare quiddam accipere tentaverunt. Itaque viri docti ad hanc sententiam revolvuntur, asyla e communi omnium sacrorum supplices tuendi iure, quod inde ab antiquissimis temporibus in Graecia floruit, ita fluxisse, ut certa quaedam templa sanctitate, opibus, auctoritate insignia, quum ceterorum perfugia obsolevissent vel infirmiora facta essent, sola supplicibus darent tutelam; tamen nonnulla statuunt iam antiquissimis temporibus asyla fuisse [1]). Qua ratione quum equidem de *ἀσυλίας* cum *ἱκεσίᾳ* similitudine aut dissimilitudine non iudicandum esse censeam, primum mihi examinandum est, recte an secus asyla illa templa a viris doctis dicantur, quae ab antiquis temporibus prae ceteris excelluisse supplices servandi potestate videantur.

CAPUT III.

In hanc igitur viam deducit nos oratio, ut vestigia asylorum num in antiquissimis Graeciae temporibus inveniri possint enucleaturi ante omnia num quae sint quae viri docti inveniri dicunt, an discrimen inter ea et omnium fanorum communem supplices tuendi potestatem, quae *ἱκεσία* dicitur, nullum sit, diiudicemus. Ac primo quidem Minervae templum in Acropoli Athenarum conditum asylum fuisse colligi solet e causa Cyloniorum [2]). Lacedaemonii enim ut ipsi iustissimam belli inferendi copiam haberent et Pericles Atheniensibus fieret invidiosus studiosissimi Atheniensium rem publicam expiandam esse ob facinus in Cylonios commissum, quod *τὸ ἄγος τῆς θεοῦ* appellatur, contenderunt. Nam Cylon quum ab Apolline

---

1) Ita iudicaverunt omnes qui vel obiter vel de industria asylorum historiam tractaverunt. C. Fr. Hermannus, qui ex iis novissimus extitit, dicit: „das bekannte asylrecht der griech. tempel ist nur ein theil der allgemeinen unverletzlichkeit, die jeden gegenstand begriff, welcher in irgend eine berührung mit heiligem boden trat und wenn dieses recht später bestimmten orten vor andern beigelegt war, so beruhete dies nur auf der allgemeinen anerkennung, welche deren heiligkeit in einem weiteren kreise fand". v. Gottesdienstl. Alterth. 1846. §. 10.

2) Thuc. I, 126 sqq. Herod. V. 71. Paus. VII. 25. scholl. Aristoph. Equitt. v. 417. Plut. Sol. 12.

iussus esset celeberrimis Jovis ludis Acropoli potiri, Olympia dum agebantur, quod iam clandestinis consiliis instruxerat, familiari ope adiutus perfecit [1]). Jam vero quum Athenienses necopinatum tyrannum, qui se invitis irruerat in arcem, obsiderent, eius socii ipso fratreque elapsis in summa rerum calamitate ad Minervae aram confugiunt. At surgere nihil sibi periculi esse confisos iussi ab Archontibus [2]) alii fide habita magna cum perfidia necantur, alii aris Emenidum ut salvi essent expetitis trucidantur ad aras ipsas. Dupplex igitur fuerat facinus Atheniensum. nam et perfidos et impios in deam sese praestiterant. At si incolumes eos servassent, quibuscum ad aram Minervae pepigerant, tamen supplices ad Eumenidum aras occidissent, nonne eodem piaculo polluti essent? Certo certius est; sed quoniam in utrumque fanum ut impii egerunt denominatione a potiori facta *ἀλιτήριοι τῆς θεοῦ* appellantur [3]), quin etiam adeo utraque ara inter se confunduntur, ut Aristophanis interpres dicat in universum: *οἱ φίλοι ἔφυγον εἰς τοὺς βωμοὺς τῶν θεῶν, οὓς οὗτοι ἀποσπάσαντες ἀπέκτειναν, ὅθεν ἀλιτήριοι ἐκλήθησαν.* [4]) Quid autem est, quod supplices Minervae sperare potuerunt, quin ullo alio sacro idem iis contin-

---

1) Thucydides eumque qui sequitur scholiasta Cylonis factum propterea vituperasse possint videri, quod Olympia esse a deo indicta ratus contra divinam voluntatem non usque ad Diasia protulisset inceptum: *εἰ δὲ ἐν τῇ Ἀττικῇ ἢ ἄλλοθί που ἡ μεγίστη ἑορτὴ εἴρητο οὔτε ἐκεῖνος ἔτι κατενόησε, τό, τε μαντεῖον οὐκ ἐδήλου. Ἔστι γὰρ καὶ Ἀθην. Διάσια -- ἐν ᾗ πανδημεὶ θύουσιν - Δοκῶν δὲ ὀρθῶς γιγνώσκειν, ἐπεχείρησε κ. τ. λ.* At videntur tantum. Etenim neque vulgi neque insigniorum virorum unquam aliam fuisse opinionem, quae quidem ex adverso rei eventu fluxit, nisi deum fortasse de alio tempore cogitasse, ubi Cylon quia quicunque Athenis essent et infimi et opulenti festi diei rebus sacris occupati ne in urbe quidem versati essent, longe plus profecisset, neminem fugit. Ita Thucydides quoque imprudentem et inconsideratam Cylonis agendi rationem refert.

2) Praeter alia, quibus scriptores inter se discrepant, id quoque animadvertas, ab Herodoto prytanes, a Thucydide archontes, Areopagum denique a scholiasta dici cum Cyloniis egisse. cf. Tittmann. Pol. Gr. p. 284. 351.

3) Ita Thucyd. Pausan. Agoratus Cleonem ait *ἐκ τῶν ἀλιτηρίων γεγονέναι τῶν τῆς θεοῦ.* Ex interpr. unus *ἀλιτηρίους* tantum appellat Athenienses, *ἐναγέας* Herodotus.

4) Duo scholl. qui Cylonem quum exspoliaret fanum, deprehensum esse narrant, nugas agunt.

geret? De impunitate ne cogitari quidem licet. At misericordiam et temperantiam, conditiones facilius ferendas omne templum, si quidem is, qui persecutus est, paratus erat ad sortem supplicis levandam largitum esse vidimus. Si Minervae templum maius quiddam praestitisset quam cetera sacra, quid est quod non omnes, quicunque cum Cylone erant, eodem properaverunt? cur alii ad Eumenidum aras satis sibi fore praesidii arbitrati sunt? Si violationis cohibendae praesidio maius quiddam a Minerva suppeditatum esset, necesse est fuisse impunitatem. Ea si videbatur, cur fugit Cylon? cur reliqui tam diu obstiterunt, ut permultis fame exanimatis summas calamitates exantlarent? Plutarchus autem qui Thucydidem potissimum secutus ab Archonte narrat Cylonios ad causam dicendam vocatos esse, ceteri quae referunt, exornat, ne dicam supplet, nova et satis mira narratione et quidem aliqua ex parte procul dubio posterioribus demum temporibus ad Atheniensium perfidorum impietatem amovendam exorta partim plane absurda, Cylonios cautissime filo (ne laqueo quidem) cum sacro copulatos feliciter usque ad Eumenidum aras descendisse, hic autem filo disciso, quasi dea supplicibus parci nollet, alios lapidibus percussos, alios ad aras necatos esse, eos autem incolumes mansisse, qui Atheniensium mulieres auxilium rogassent. Filo quidem, quod Plutarchus adnexuit, non potuisse potestatem esse tamquam magnetis lapidis vi adhaerentes supplices tuendi multum abest ut negemus [1]). At Minervae sacrum si prae ceteris impunitatem praestitisset, nihil causae fuisset, cur supplices filo se constringerent. Quibus omnibus perspectis nullum inter Minervae supplices tuendi potestatem et omnium sacrorum sanctitatem fuisse discrimen sed si Mercurii vel Neptuni vel Dianae templum proximum fuisset, ad id Cylonios eodem iure et pari eventu confugere potuisse, ut brevi dicam, rem Cyloniorum *ἱκεσίας* causam non *ἀσυλίας* fuisse, eos in Minervae fanum t a n q u a m i n a s y l u m confugisse contendimus.

Athenienses autem, quum non id agerent, ut Lacedaemoniorum accusationibus responderent, ne hos quidem ipsos a nequissimis facinoribus liberos esse, quippe qui

1) Similis res ap. Herod. I. 26.

aliquando famosissimum illud *Ταινάριον ἄγος*[1]) perpetrassent et in Pausaniam regem haud secus egissent atque ipsi in Cylonios fecisse dicerentur, vehementer arguunt. Qua de re Thucydidis, Leocratis et Pausaniae verba animo perpendere operae erit pretium. Pausanias quum imminere sibi supplicium ex Ephori alicuius vultu, qui, ut Cornelius ait, innuere volebat, suspicaretur, in sacrum Minervae Chalcioeci confugit; *ἦν δὲ*, ait Thucydides[2]), *ἔγγυς τὸ τέμενος*. Quid autem speravit rex? In tectum fugit ne sub divo versans deprehenderetur[3]) profecto aliquantum temporis si latuisset hominum animis minus in se intentis fore sibi ratus facultatem clam Lacedaemone decedendi et ad eos fugiendi, quorum turpissima societate iam dudum adstrictus erat. Jam vero Lacedaemonii, qui nisi eum persequi cessassent (*τὸ παραυτίκα μὲν ὑστέρησαν τῇ διώξει*) sed statim deprehendissent proditorem, priusquam ad lucum sacrum pervenisset, sine omni inuria eo potiti essent, eo quidem odii non progressi sunt, ut ex aedibus eum avellerent aut necarent, sed omnibus quibus se muniverat sedulo asportatis claustrisque portarum revulsis facile eum cogebant excedere[4]). Quid autem est, quo hoc facinus in illo sacro (nam sacrum erat quia in sacro luco situm erat) tur-

---

1) De piaculo Taenario v. Suid. v. *Ταινάριον κακόν*. Apostol. XVIII. 52. Prov. Vat. IV. 12. Pausanias attingit quidem rem III. 12. 5. IV. 24. 2. VII. 25 nec vero perspicitur, num asylum Neptuni fanum fuisse statuerit necne. Hac de re infra disputabitur.

2) I. 134.

3) Verba *ἵνα μὴ ὑπαίθριος ταλαιπωροίη* non eum sensum habent: ne oppressus esset miseriis sub divo, quasi commodius ei visum esset, sub tecto mala perpeti quam sub divo, verum hunc: ut tecto receptus liber esset a metu. nam si in luco sacro versaturus fuisset, desperandum ei fuisset de salute. quare delitescere cupiebat, et recte quidem, quia non extemplo ei instabant inimici (*ἡσύχαζεν*). Delitescendi autem consilium praeclare probatur, quod non templum ipsum sed parvulas aedes sibi elegit, si quidem Thucydidem secuti Diodori Sic. XI. 45 et Cornelii narrationes praetermittimus.

4) Huc pertinet mos ignes circum sacrum circumferendi non infrequens. Hermione dicit Andromachae nonnisi mortuam se templum relicturam professae: *πῦρ σοι προσοίσω* (Eurip. Andr. 257.) et schol.: *ἔθος ἦν τοῖς εἰς βωμὸν καταφεύγουσι πῦρ προσφέρειν*. cf. Herc. fur. 240. Paus. II. 20. 7. III. 4. 1. Comici poetae Romanorum consuetudinem frequentant, quam Sam. Pet. recte quidem inde ducit, quod homines flammis combusti a deo perimi credebantur; verum illud quo-

pius fiat quam similia in aliis templis commissa? Ut omnino homines, quemadmodum supra diximus, multis ex causis aliis temporibus alii aliter de suppliciis non insontis fortuna senserunt, ita de hoc quoque Pausaniae exitu, quem Athenienses scimus summo vitio vertisse Lacedaemoniis, mox prodierunt contrariae sententiae. Quid enim? Audiamus Lycurgum oratorem: *Παυσανίαν γὰρ*, inquit, *τὸν βασιλέα αὐτῶν προδιδόντα τῷ Πέρσῃ τὴν Ἑλλάδα λαβόντες, ἐπειδὴ ἔφθασε καταφυγὼν ἐς τὸ τῆς Χαλκιοίκου ἱερὸν τὴν θύραν ἀποικοδομήσαντες καὶ ὀροφὴν ἀποσκευάσαντες καὶ κύκλῳ περιστρατοπεδεύσαντες οὐ πρότερον ἀπῆλθον πρὶν ἢ τῷ λιμῷ ἀπέκτειναν καὶ πᾶσιν ἐπίσημον ἐποίησαν τὴν τιμωρίαν, ὅτι οὐδ' αἱ παρὰ τῶν θεῶν ἐπικουρίαι τοῖς προδόταις βοηθοῦσιν, εἰκότως. οὐδὲν γὰρ πρότερον ἀδικοῦσιν ἢ περὶ τοὺς θεοὺς ἀσεβοῦσι τῶν πατρίων νομίμων αὐτοὺς ἀποστεροῦντες* [1]).

Pausanias scriptor [2]), satis divulgatis de Pausaniae proditoris tristissima morte opinionibus praetermissis reconditam Byzantii cuiusdam narrationem in medium promit, Pausaniam unum ex omnibus, qui supplices ad Minervae sacrum confugissent, impunitatis non participem fuisse. At id profecto Byzantius, cuius narratio hominem in absconditis rebus versatum redolet, haud persuaserit nobis, Lacedaemonios ob eam causam Pausaniae non pepercisse, quod a caede virginis cuiusdam consulto facta licet enixe sibi operam dedisset, ut expiaretur, tamen Jovis Absolutoris veniam non potuisset consequi et inexpiabilis mansisset, quippe cuius non miserendum esset. Quodsi verum esset, Lacedaemonios optimo iure persecutos esse eum, qui a Jove ipso reiectus esset, qui potuit fieri, ut Apollo impietate, qua supplicem, qui deae proprius erat, fame cruciaverant, vehementer iratus miserum deae restitui iuberet [3])? Vereor ne Byzantii fabula eandem originem habeat atque illae, quas supra vidimus, ab

---

que in genere humano cernitur, omnia ei, quae callide ac versute facta sint, iustiora violentia videri.

1) Adv. Leocr. p. 226 sqq. 2) III. 7.

3) In hac re scriptores paululum differunt. Thucydides enim dupplicem Pausaniam postulasse Pythium narrat, Diod. Sic. XI. 45. dicit: *ἀποκαταστῆσαι τῷ θεῷ τὸν ἱκέτην. διόπερ οἱ Σπαρτιᾶται -- κατεσκεύασαν εἰκόνας δύο τοῦ Παυσανίου χαλκᾶς.*

Aristophanis interpretibus et a Plutarcho Atheniensium commissum excusandi causa traditae. Ne hoc quidem negligendum est. Si templum Minervae impunitatem dedisset supplicibus — id quod Pausanias haud dubie egregie scivisset — cur non tunc ad Minervam confugit, quum primum ab Ephoris deprehenderetur et in vincula conii ceretur[1])? namque speraverat, pecunias largiendo se absolutum iri, qua spe quum falsus sibi videretur esse, haud aliunde ullum praesidium firmius ei subvenisset quam e templo impunitatem donanti. Neque video, quo pacto in republica, cuius gravissima potestas in societate et communione omnium quam arctissima servanda posita erat, turba hominum a ceteris seiuncta et ab omnibus ludis, sacris, conviviis exclusa in luco sacro habitaverit in conspectu omnium. An vero putandum est, Pausaniae aetate quicunque facinore commisso usque ad templum Minervae venissent supplices, impunitate usos cum ceteris civibus pari iure vixisse? Hoc profecto parum probabile est, quin ab omnibus reiiciatur. Attamen Byzantii narratio non ab omnibus partibus improbanda tantam pietatem et verecundiam Lacedaemoniorum fuisse nos praeclare docet, ut praeter Pausaniam nullum unquam supplicem Minervae violarent.

Quae quum ita sint, equidem non video et neque quisquam puto videbit, esse quidquam, quo Chalcioeci fanum prae ceteris singulare perfugium appareat, quo Pausaniae ibi perpetrata caedes turpior sit, quam aliorum aliis in fanis violatio. Itaque Siebelis[2]) omnesque viri docti, qui Chalcioecum in antiquissimis asylis enumeraverunt, mihi videntur erasse.

Neque aliud quid inveniemus si progressi erimus ad aram Dianae Munychiae, de qua Demosthenem[3]) audire nobis vacat. Is enim: *πάντα γὰρ*, inquit, *τὸν πόλεμον τῶν ἀποστόλων γιγνομένων κατὰ τὸν νόμον τὸν ἐμὸν, οὐχ ἱκετηρίαν ἔθηκε τριήραρχος οὐδεὶς πώποθ' ὡς ἀδικούμενος παρ' ὑμῖν, οὐκ ἐν Μουνυχίᾳ ἐκαθέζετο, οὐχ ὑπὸ τῶν ἀποστολέων ἐδέθη.* Quid enim? Licuit *ἀποστολεῦσιν* illis eos, qui tardando *τριηραρχίας* munus molestis-

1) Thuc. I. 131.
2) ad Paus. l. l. „Asylum ergo fuit Chalcioeci templum".
3) *περὶ στεφ.* p. 262. 15 sqq. cf. Tittmann. l. c. p. 152.

simum effugere cupiebant, vincire. Quo iure quum egentissimi homines graviter urgerentur, factum est, ut ad evitandam violentiam templum Dianae supplicaturi appeterent, quod quum eiusmodi res plerumque in illa regione gererentur, commodissimum erat, aut, si utilius videbatur in urbe ipsa auxilium quaerere, in concionem contenderent. Quid igitur est, quod viri docti, qui Munychiae templum asylum fuisse statuerunt, non concionem quoque dixerint asylum, in qua nec minorem salutis spem posuisse miseros et eadem supplicum caerimonia usos esse Demosthenis verbis satis probatur? Quaeritur autem quid supplices profecerint. Compensationem consecuti sunt bonorum, si iuste conquesti sunt, nimis grave sibi esse *τριηραρχίας* onus, si minus, lege coacti sunt, ut munere fungerentur. Boeckhius [1]) quidem primum factam esse bonorum compensationem, ea autem irrita („im äussersten Falle") miserum fecisse supplicationem. Animi quidem pendeo contra virum singularem aliquid disputare, at hac de re non potui eius sententiam probare. Vehementer enim interfuit rei publicae, ut *τριηραρχίαι* properarentur praesertim quum multi suis rebus diligentius consulentes quam patriae commodis onus subterfugere cuperent. Quam ob rem eorum qui *οἱ ἀποστολεῖς* dicuntur erat, ut tardissimum quemque vincirent. Quo in munere curiosissimi fortasse parum consulebant, ii qui in egestate vitam degebant, iusto difficilius susciperent onus an ferre possent, sed vinciebant segnes. Qua de causa miseri quum omni spe se destitutos cernerent, auxilium divinum petebant aut illud civium praesidium, quod e lege summum erat, concionem dico plebis ipsam. Jam vero supplice misericordiam et indulgentiam exorante diiudicabatur, rectene deprecaretur onus an indulgendum ei non esset. ac saepenumero, si quidem supplicatio iusta erat, celeberrima illa et Graecorum propria fiebat ratio sua et alius, qui opulentior esse dicebatur, civis compensandi bona. Quod si *ἱκέτειαν* eum fecisse dicis, qui compensationis spe falsus sit, quaero ex te, quae tandem fuerit fortuna supplicum. An liberi facti sunt? At profecto multi extitissent supplices et nescio quo pacto res potuerit properari aut omnino ulla compensatio esse, nisi ultima, quae adhiberi

---

1) Oecon. Ath. II. p. 81.

poterat, indulgendi ratio constituta erat. Ei igitur supplicationem antecessisse, qui ad hanc confugerat, prout eius causa erat, illa fructum esse arbitramur.

Unde autem colligitur, aram Munychiae fuisse asylum? Interpres Demosthenis, quem Ulpianum vocamus neque magni aestimandum esse, inde ab efflorescentibus antiquitatum Graecarum studiis viri docti inter se conveniunt, haec verba facit: *κἀκεῖ ἔφευγον οἵτινες τῶν τριηράρχων ἠδικοῦντο ἢ ναῦται ἤ τινες τῶν ἐξεταζομένων ἐν τῷ Πειραιεῖ* [1]. Quae interpretatio vereor ne ex parte idem repetat, quod luculentius dictum est in interpretandis. Etenim illud *ἀδικεῖσθαι* pariter atque Demosthenis ipsius verbum *ὡς ἀδικούμενος* manifesto pertinet ad iniustum *τριηραρχίας* onus, ea autem quae adduntur [2], nullo modo singularem Munychiae tutelam probant sed usum ac consuetudinem, ut rebus navalibus occupati quandocunque oppressi erant, ad proximum templum Dianae tenderent, compensationem autem bonorum supplicatione priorem fuisse, ne uno quidem interpretis verbo significatur. Quod si negamus, praeclare videmus quam artificiosum sit Demosthenis dicendi genus quamque ad eorum qni audiunt animos sibi conciliandos aptissimum. Probanti enim ei, iustissimum ac moderatissimum se fuisse in rebus ad *τριηραρχίαν* spectantibus, subvenit tanquam optimum argumentum eventus. Audite, inquit, Athenicenses! neque quisquam ad vos confugit unquam, nimio onere oppressus (id primum est, nam concio erat supplici extremae salutis perfugium quippe ubi e iure mitiorem sortem consequeretur) neque ad Dianae Munychiae aram fugit quisquam (id enim alterum est, quum ara communi omnium fanorum sanctitate contra violentiam tueretur). Imo ne causa quidem erat fugiendi, nam nemini unquam vincula indita sunt. Haec Demosthenes. Re autem in contrarium conversa nescio an minus sit oratio gravis [3].

---

1) In Cod. Aug scriptum est: *Μουνυχία τόπος περὶ τὸν Πειραιᾶ ..... ἠδικοῦντο ἢ ναῦται ἤ τινες τῶν ἐξεταζ. κ. τ. λ.*

2) Verbum *ἐξετάζεσθαι* haud dubie hic idem significat quod apud Dem. *κατὰ στεφ. ψευδομ.* p. 1124. 22: *τῶν μὲν ἄλλων ἴδοι τις ἂν τοὺς οἰκέτας ὑπὸ τῶν δεσποτῶν ἐξεταζομένους* (zur rede gestellt).

3) Agoratus causa prorsus diversa perterritus ad aram Munychiae confugit sed nonnullis e concione congressis ultro quidem surrexit,

De his tribus sacris Minervae in Acropoli Athenarum, Minervae Chalcioeci et Dianae Munychiae disputavimus, ut quam incerta sint argumenta, quibus adhuc ducti sumus ad asyla antiquissima statuenda ostendamus. Aut enim sacra aliquid habere necesse est, quo a ceteris supplices tuendi vi distinguantur — tale quid non reperitur — aut revolvi nos ad sententiam, priusquam tam celebre asylorum institutum ortum sit ut inde a sec. II. vel III. a Chr. novimus nihil aliud fuisse in civitatibus Graecis supplicibus nisi omnium sacrorum propriam sanctitatem a quovis impetu hostili avocantem, aut denique pro illis sacris alia inveniri posse vestigia, quibus rectius ducamur ad asylorum occultam et obscuratam originem. Eiusmodi quidem videbitur templum Neptuni esse in Calauria insula. Quod vide ante omnia ne exitu Demosthenis probes. Is enim quum primum e vinculis evaderet, vagatus toto mari modo Troezene modo in Aegina insula, denique in Calauria commoratus est. In exilium enim iverat voluntarium, quia ut ipse ait, impar erat ignominiae carcerisque molestiis ferendis, non ut in asylum receptus divino praesidio tutam vitam degeret, cui vagandi ratio haud consentanea fuisset, sed ut intuendo eminus carissimam terram vero ac sincero patriae amori satisfaceret. Nec vero tam abiecte vitam miseram tolerat, ut metuat, ut republica perturbationibus vexata copia redeundi sibi detur, imo obsecrat Athenienses, ut se reverti patiantur, ne ἱκέτης ἑτέρων (sc. gentium) ἀναγκασθῇ γενέσθαι [1]. Quodsi templum Calaureum asylum erat, nihil fuit, cur inde alio supplicatum iret. Aut enim summum praesidium summamque tute ac quiete vivendi libertatem praestabat, quia asylum erat, aut per aliquod tempus, dum adversarii verecundia a persequendo deterrebantur, tuendo eam, quae omnium erat, salutem dabat supplici. Accedit quod postea Archia adversarios acerrime insequente oratores late dispersi non omnes ad unum templum tenderunt, id quod, si Neptuni fanum ceteris maiorem tulelam praebuisset, nescio quomodo explicari posset. Ex Archiae

---

post autem violenter abreptum se esse calumniatus est. V. Lys. in Agor. p. 132. 4. 25 Bekk.

1) Auct. epp. p. 1172. 8 sqq.

autem rebus gestis [1]), qui ab Aiacis sacello in Aegina insula condito supplices oratores abripi iussit, in Calauria vero cum Demosthene egit nec manus ei afferre voluit, ne minimum quidem argumentum sumendum est. Nam eius iracundia, qui adeo ex potestate exivit, ut ullius templi sanctitatem non vereretur, ne asyli quidem iuri facile parebat, neque Archias Demostheni, quem gravitate ac dignitate celeberrimi viri fortasse cohibitus paulo diutius cessavit avellere, quam ceteros, quibus quidem quamdiu pepercerit nescimus, libertatem aut impunitatem concessisset, si vir optimus permanere in perfugio sancto voluisset. Verba autem illa pulcherrima: „*ἐγὼ δ᾽, ὦ φίλε Πόσειδον, ἔτι ζῶν ἐξανίσταμαι τοῦ ἱεροῦ. τῷ δὲ Ἀντιπάτρῳ καὶ Μακεδόσιν οὐδ᾽ ὁ σὸς ναὸς καθαρὸς ἀπολέλειπται*“. Demosthenes quum mortem sibi instare sentiret, communi Graecorum religione ductus effatus est, qua sanguine vel cadavere humano nullam dei sedem pollui fas erat. At Plutarchus licet in Demosthenis vita *ἀσυλίας* nullam fecit commemorationem, in vita Pompeii [2]) Neptuni templum in in asylis Graecis enumeravit, et Strabo [3]) auctoritatem dei tantam fuisse narrat, ut Macedones ipsi *ἀσυλίαν* et supplices laedere vererentur. Quam ob rem si quis Strabonis verbis tantam attribuere volet vim, ut etiamsi seriores scriptores parum accuratam *ἀσυλίας* ab *ἱκεσίᾳ* distinctionem exhibuerint, rem expeditam esse censeat, ei quominus Neptunum suum colat, ego non obstabo, illud autem argumentorum genus quo Goldhagenus eumque secutus Siebelis usi Pausaniae [4]) verba *ἁγιώτατον ἱερὸν Ποσειδῶνος* idem significare atque **asylum** Neptuni dicunt, etiam atque etiam repudiabo. Quid enim? Omne templum quod *ἁγιώτατον* appellatur, asylum est? Quam lubrica est haec definiendi via, quamque fluctuans observatio [5]). *Ἁγιώτατα* dicuntur multa cum propter auctori-

---

1) v. Plut. v. Dem. 29.

2) c. 24.

3) VII. 24. 4. cf. Ps. Lucian. enc. Demosth. p. 43. 46. 49.

4) VII 24. 4.

5) Ita Kreuserus (Hellen. priesterstaat p. 147.) templa *ἁγιώτατα* vel *ἅγια* dicta, quorum numerus perfacile augetur, collegit, quorum ne unius quidem *ἀσυλία* probari potest. Verum errat vir doctissimus,

tatem in continentes terras extensam tum propter singularem vetustatem aut ampliores opes, et vero quam facile poetae hoc rem efferendi gradu uti libet. Templum Veneris Ericinae in Sicilia ἁγιώτατον dicit Pausanias [1]) Demosthenes in oratione contra Neaeram habita [2]) haec verba facit: *καὶ διὰ ταῦτα ἐν τῷ ἀρχαιοτάτῳ ἱερῷ τοῦ Διονύσου καὶ ἁγιωτάτῳ τῷ ἐν Λίμναις ἔστησαν ἵνα μὴ πολλοὶ εἰδῶσι τὰ γεγραμμένα. ἅπαξ γὰρ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑκάστου ἀνοίγεται τῇ δωδεκάτῃ τοῦ Ἀνθεστηριῶνος μηνός.* qui mos nescio quo pacto cum ἀσυλίας iure coniunctus fuerit. Sed mittamus hoc; est enim prorsus ineptum, templa ἁγιώτατα appellata asyla haberi.

Attamen exigentibus nobis, ut templa, quae asyla nuncupentur, certo aliquo tuendi genere singularia sint, scilicet ut impunitate et libertate data non per aliquod tempus, dum vel is qui in ara consederit, ibi permanere vel qui instet, patienter latebram ferre velit sed per totam vitam, modo ne supplex e sacris finibus excedat e iure omnibus gentibus noto nec vero ex ancipiti inimici misericordia tutissimum reddant supplicem, minime desunt sacrorum commemorationes quae fugienti omnem absterserunt calamitatem. Fuere enim aliquot loca, quae loca tale quoddam auxilium praebuerunt, quod ut non licet confundi cum illo, quod ab unoquoque templo ad oppressos redundavit, ita perfacile nos ad id auxilium ducit, quo asyla posteriore aevo viguisse videntur.

Herodotus de Herculis sacro Canopico [3]) refert: *ἦν δὲ ἐπὶ τῆς ἠϊόνος ὃ καὶ νῦν ἐστὶ Ἡρακλέος ἱρόν. εἰς τὸ ἢν καταφυγὼν οἰκέτης ὁτέῳ ἀνθρώπων ἐπιβάληται στίγματα ἱρὰ ἑωυτὸν διδοὺς τῷ θεῷ οὐκ ἔξεστι τούτου ἅψασθαι. ὁ νόμος οὗτος διατελέει ἐὼν ὁμοίως μεχρὶ ἐμεῦ τῷ ἀπαρχῆς.* Quum Herculis sacrum non longe abesset a Graecorum celeberrimis in Aegypto coloniis, Aegypto autem ipsi asylorum institutum alienum fuisse videatur, usus Canopicus haud dubie e Graecia in Aegyptum transductus est, ubi iam antiquissimis temporibus floruisse eum Herodotus narratione de Alexandro eiusque servis satis

---

ubi dixit: die schriftsteller lieben solche heiligthümer (quorum scilicet ius supplices tuendi celeberrimum est) näher zu bezeichnen".

1) VIII. 24. 3. 2) p. 1371. 4. 3) II. 113.

luculenter tradidit. Servorum auxilium, simulatque in sacrum Herculis venerant, non amplius in eius, qui instabat, misericordia propter sanctitatem templi suscitata positum erat, verum in iure singulari fani, quod qui noverat, ne cepit quidem consilium acrius persequendi; supplex autem totum se deo tradit. Simillima res apud Pausaniam legitur. Hippolytus venit in Italiam ibique dicato Aricinae Dianae templo regnavit. *ἔνθα ἄχρι ἐμοῦ*, pergit Pausanias [1]), *μονομαχίας ἆθλον ἦν ἱερᾶσθαι τῇ θεῷ τὸν νικῶντα. ὁ δὲ ἀγὼν ἐλευθέρων προέκειτο οὐδενί. οἰκέταις δὲ ἀποδρᾶσι τοὺς δεσπότας.* Veri simillimum est, hoc certamen caerimoniae instar initum esse a supplicantibus servis victoresque non modo liberos factos, licet contra ius et voluntatem eorum, quorum mancipia fuerant, fiebat, verum etiam deae consecratos esse. Addamus eiusdem Pausaniae de Hebes Phliasiae templo verba [2]): *παρὰ δὲ Φλιασίοις τῇ θεῷ ταύτῃ* (sc. *Ἥβῃ*) *καὶ ἄλλαι τιμαὶ καὶ μέγιστον τὸ ἐς τοὺς οἰκέτας* [3]). *δεδώκασι γὰρ δὴ ἄδειαν ἐνταῦθα ἱκετεύουσι. λυθέντες δὲ οἱ δεσμῶται τὰς πέδας πρὸς τὰ ἐν τῷ ἄλσει δένδρα ἀνατιθέασι.* quibus quin asylum significetur, mihi non dubium est. Nam libertate privatus tantum auxilii consequi dicitur, ut e caerimoniae more vincula deae consecret. [4]) iam inimico omnis ulciscendi potestas ademta est, iam eius misericordiae aut iracundiae nihil refert. In praecedentibus locis de servis sermonem fieri non ambigi potest. Quid autem servi? Haec est nostra sententia. Jam antiquissimis temporibus certa sacra ea supplices tuendi vi praestabant, qua peccatorum mala peccantiumque miserias omnino tollerent. Quae quum talis sanctitas in societatem legibus compositam civilique prudentia moderatam non cadat, ea

---

1) II. 27. 4. 2) II. 13. 3.

3) Haec ést vulgata lectio; Fac. Clav. *ἱκέτας*. quae lectionum varietas in omnibus fere huc pertinentibus locis, quia facillime exorta est, invenitur, quin etiam ubi de servis ne cogitari quidem licet, veluti Lucian. bisaccus. ed. Bip. VII. p. 420. Reiz. non deest, neque ubique quid genuinum sit, diiudicari potest. Viri docti saepissime *ἱκέται* lectionem praetulerunt, *οἰκέται* verbum minus aspernandum esse, quam solet fieri, mox videbimus.

4) Simillima ratione Flaminiam qui in vincla coniecti intraverant, liberi facti, catenae autem dissolutae per impluvium de tecto in viam demissae sunt. v. Ambrosch. V. C. Stud. u. Andeut. p. 50.

autem verecundia, quam semper religio tuetur, non exstincta ulciscendi libidinem omnibus sacris coerceri debere nec sine magua impietate non reprimi omnes, quicunque pium animum servabant, ducerent: et rariora fiebant et fortasse ingenuo homine indigna habita ea aetate qua Graecorum domesticae res et legibus et probitate hominum maxime florebant, paene in oblivionem ducebantur, tum autem quum quisque communis salutis negligentissimus nihil antiquius haberet quam ut suam vitam incolumem redderet, et quando urgebatur ab adversariis, patriam sine honesto boni civis dolore in reliquum vitae tempus relinqueret, quasi effusa effloruerunt et ad magnam auctoritatem provecta sunt simul antiquissimae sanctitatis et verecundiae admirabilia monumenta simul corruptissimae aetatis perniciosa solatia.

Atqui non potuisset fieri, ut sic renasceretur institutum, nisi nexus antiquiora et seriora inter se copulasset. Et vero accidit haud dubie, ut viri ingenui vel adeo in summis rebus versati etiam in secundis Graeciae rebus asyla quaererent. at raro. ibi namque desperandum erat de recuperanda gloria, fortuna, dignitate, et quicunque Alcibiadis, ut exemplo utar, similes erant, vitam a bonis malisque patriae seclusam gravius tulissent, quam ut in asyla confugerent. Eo frequentius patebant servis iisque praecipue perfugio esse oportere quo magis eorum sors levabatur, eo certius hominibus persuasum erat. Itaque nec mirum videtur, antiquiora asyla saepissime in eorum gratiam patefecta reperiri, nec offendit nos, quod in asyla sub Tiberio florentia servi haud pauci videntur confugisse.

His praemissis et Pausaniae locus, sive *ἱκέτας* scribis sive *οἰκέτας*, verum tibi videbitur indicare asylum et quae praeterea afferenda sunt scriptorum testimonia exploratius perspicientur. Atheniensium quae fuerint asyla inquirentibus nobis primum Theseum succurrit, quod servorum perfugium fuisse testes gravissimi inter se conveniunt[1]).

---

1) Aristoph. Equ. 1324 Inv. *ἢν δ' ἀρέσκῃ ταῦτ' Ἀθηναίοις καθῆσθαι μοι δοκεῖ Εἰς τὸ Θησεῖον πλεούσαις ἢ 'πὶ τῶν Σεμνῶν θεῶν.* cf. schol.: *ἐνταῦθα οἱ καταφεύγοντες τῶν οἰκετῶν ἀσυλίαν εἶχον.* Suid. v. *Θησεῖον. εἰς γὰρ ταῦτα τὰ ἱερὰ οἱ οἰκέται καθήμενοι ἀσυλίαν εἶχον.* cf. Bernh. ad. h. l. Etiam hic legitur *ἱκέται*, at *οἰκέται* rescribendum

Summum autem auxilii, quo e lege servus in ea civitate ubi vivit, potest frui, non libertas sed facultas est mitiorem et humaniorem poscendi dominum. Id in Theseo servos Athenienses passi sunt consequi [1]). Theseo adiungitur Eumenidum ara pari servorum iure praedita. Miser ille Mnesilochus ne ab Euripide tondeatur, ad aram Eu-

---

esse docet Philochori industria, qui melius quid sibi videtur statuere his: *οἱ μόνον τοὺς οἰκέτας τὸ παλαιὸν καταφεύγειν εἰς τὸ Θησεῖον ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁπωσῆν ἱκετεύοντας.* v. Etym. M. v. *Θησεῖον.* cf. Harpocr. Phot. Hesych v. Potter Archaeol. I. p. 73. Sam. Petit. ad. legg. Att. p. 9 seq. sic rescribendum esse censet: *εἰς τὸ Θησεῖον πλέουσα ἰσ' ἢ 'πὶ τῶν Σ. Θ.* molestum enim ei est, unam triremem dici *πλεούσας*, quod praeclare fieri Brunkius eo exponit, quod dativus *μοι* ad unam referendus est, quae sententiam suam effatur, *πλεούσας* vero ad omnes, quibus consilium datur. Ceterum similis est pluralis numeri ratio, ubi ali quid primum tamquam singulare quid, deinceps eius genus significatur, ut ap. Platon. Civ. II. p. 373. E. cf. Schneider V. C. ad h. l. — Ex coniectura sua parum felici infeliciter collegit Sam. Pet., Aristophanem cavillatum esse Theseum in Piraeo collocatum, quia de altero in urbe posito quippe quod longius remotum esset quam ut triremi posset perfugio esse, non liceret cogitare; ergo alterum quoque Theseum asyli ius, quod laudant interpretes et Aristophanes ipse videtur intellexisse, habuisse. At poeta Eumenidum arae, siquidem genuinam lectionem *ἢ 'πὶ τῶν Σ. Θ.* sequimur, plus quam XL. stad. distantis a Piraeo mentionem facit, eo nimirum consilio ductus, ut summae desperationis unicum auxilium ante oculos poneret, vis comica autem egregie adaugetur eo, quod triremem usque in mediam urbem aufugientem facit, praeterquam quod nimium severitatis et rigoris foret, si comicum poetam adeo constringeremus, ut non inauditas res fingeret. Nihil igitur causae est, cur duplex Thesei asylum statuamus, neque adstipulor Meiero ingenioso de iud. Ath. p. 403. Praeterea de Theseo sacro v. Plut. Thes. e. 36 cf. de exil. c. 17. Diod. Sic. IV. 62 extr. Paus. I. 3. 9. nihil de asylo commemorat. Demosthenes Aeschinis patrem cum ignominia notaturus malitiose: *πότερ' ὡς,* inquit, *ὁ πατήρ σου Τρόμης ἐδούλευε παρ' Ἐλπίᾳ τῷ πρὸς τῷ Θησείῳ διδάσκοντι γράμματα.* v. *περὶ στεφ.* p 270. 8. Si nihil aliud volebat nisi Elpiam quis fuerit significare, ludi nomine sicut par erat usus dixisset *ἐν τῷ γυμν.* verum servitium patris ignominosum urgens locum servis inprimis sanctum adhibet ad gymnasium prope adiacens significandum.

1) Hoc versu fabulae, quam *Ὧραι* dixit Arist., probatur: *εἰ μὴ Κράτιστόν ἐστιν εἰς τὸ Θησεῖον δραμεῖν Ἐκεῖ δ', ἕως εὕρωμεν ἂν πρᾶσιν μένειν* et Eupolidis fragmento — — *κακὰ τοιάδε πάσχουσιν οὐδὲ πρᾶσιν αἰτοῦσιν* confirmatur v. Meineke fragm. c. g. *Π'* 519. fr. XXXIII. cf. Polluc. VII. 13, cui loco Kühnius Luciani verba addit: *εἰ γοῦν μοι δυνατὸν ἦν, ἡδέως ἂν ἠξίωσα πεπρᾶσθαί ὥσπερ οἱ ἐν γῇ κακῶς δουλεύοντες.* cf. Plut. *περὶ δεισιδ.* c. 6.

menidum elabi vult [1]), quod quum non huius servus sit, sed quasi sit secum agi patiatur timore perculsi poetae miseritus, admodum est iocosum. Accedit, ni fallor, aliud testimonium. Erat enim lege interdictum, ut ne male reviviscentes homines, quos *δευτεροπότμους* Graeci appellant, in Eumenidum sacrum intrarent (*τοῖς δευτεροπότμοις μὴ ἐξεῖναι ἐσιέναι εἰς τὸ ἱερὸν τῶν Σεμνῶν θεῶν*) [2]). Qui quum tupissimum hominum genus haberentur, facile factum est, ut a servorum etiam asylo arcerentur i. e. nullum iis reliquum erat perfugium, sicut mulieri in adulterio deprehensae ne ea quidem templa adire licebat, quae servis et peregrinis vel spectaturis vel supplicaturis patebant [3]). Sic enim interpretor legem Hesychii. Verum quidem est, quod Meierus contendit, servos in Theseo considentes numen invocasse, ut misericordiae participes fierent, siquidem omnino nihil iuris erat servis Graecis; sin aliquid eius erat, id in Theseo et ad Eumenidum aras consecuti esse videntur. Nonnulla fortasse sacra (*δημοτελῆ*, ut Demosth. l. l.) servis supplicaturis patebant, ubi quemadmodum eorum res se habebant, sic modo maiore modo minore indulgentia digni habebantur, violenter autem abripere eos certe non minus verebatur pius dominus quam ingenuos ab ullo sacro. (*ἔχει — — δοῦλος βωμοὺς θεῶν*. Eur.) In Theseo autem et ad Eumenidum aras quid auxilii suppeditaretur, lege circumscriptum videtur. Manent enim ibi, ut Aristophanis versu probatur, dum qui inveniantur, quibus vendantur. At Thesei Eumenidumque arae non eo tantum consilio conditae, non ea solum religione sancta erant, ut servo essent perfugio, verum ab omnibus *ἱκέταις* ut cetera sacra adibantur ancipiti nimirum fortuna [4]), servis erant asyla.

---

1) Thesm. 224. cf. Fritzsch. ad. h. l.

2) v. Hesych, s. v. Verba aperte corrupta: „*οἱ δὲ πολέμοις καὶ ἀπειρῆσθαι τοῖς τοιούτοις ἐς τὸ ἱερὸν τῶν Σεμνῶν φασι θεῶν*“ Kusterus eo sanare vult, quod scribit: *ὁ δὲ Πολέμων* — — — *φησί*. Melior puto medicina adhibebitur, si post verbum *πολέμοις* aliquid velut *κρυψάμενοι* vel simile quid excidisse statuimus et scribimis: *οἱ ἐν πολέμοις* [*κρυψάμενοι*]. *καὶ ἀπειρ. κ. τ. λ.*

3) Dem. c. Neaer. p. 1374. 1.

4) Id satis confirmatur Cyloniorum fuga et operariorum quorundum, qui dissidio, dum Phidias Minervae statuam laborabat, orto eo properarunt, aliorumque. v. Diod. Sic. XII. c. 39.

Jam vero anquirendum est, quid de Taenario facinore statuendum sit. Atqui, mehercle, haud similis est haec causa facinori in Pausaniam regem commisso. Non propterea hoc dico, quod helotae quum ad Neptuni fanum supplices confugissent, summa in deum impietate a Lacedaemoniis trucidati esse dicuntur, in hos vero paulo post a diis graviter vindicatum esse narratur, quamquam non is sum, qui haec nihil pensi habeam, si ad aliud argumentum confirmandum valent. Verum enimvero Argilius ille, quaero, quid sit quod si Chalcioeci templum asylum erat, non eo confugerit, sed in fanum Neptuni Taenarium, quamquam Lacedaemone versabatur, ubi paulo ante ephoris regis crimen detulerat. Res ut mihi quidem videtur plana. Fuga enim callide excogitata Ephori Taenarum perfugium esse voluerunt nullam aliam ob causam nisi quod Argilius servus Pausaniae[1]), Neptuni autem fanum servorum erat asylum. Hic Argilius quum a Pausania quaereretur, non modo misericordiam oravit sed iussibi vindicavit incolumitatis.

Asylorum mos iam antiquioribus temporibus in proverbio erat, et quidem ad servos spectantium, si vulgatam, ad omnes, si Schottii et Bernhardii lectionem probamus. Dicebatur enim *ἀνθ' Ἑρμιόνος*, ut is vel id significaretur, quo servus aut quisque supplex servaretur[2]). Ad servo-

---

1) Thucydides quidem (I. 132.) Argilium (gentis nomen est) appellat *παιδικά ποτε ὄντα αὐτοῦ*, at servum fuisse eum Pausaniae e c. 133 elucet: *προτιμηθείη δ' ἐν ἴσῳ τοῖς πολλοῖς τῶν διακόνων ἀποθανεῖν.* Diod. Sic. XI. 45 dicit: *βιβλιαφόρος.* Si apud Thuc. legeretur *παιδίον*, quaestio facile esset expedita.

2) v. Zenob. Cent. II. 22 ed. Gaisf. p. 259. *Ἀνθ' Ἑρμιόνος. εἴρηται ἡ παροιμία ἐπὶ τῶν σωζόντων τοὺς οἰκέτας. ἐπειδὴ ἐν Ἑρμιόνῃ τῆς Πελοποννήσου ἱερὸν ἦν Κόρης καὶ Δήμητρος ἀσφάλειαν παρέχον τοῖς καταφεύγουσιν. Μέμνηται ταύτης Ἀριστοφ. ἐν Βαβυλωνίοις.* Fritzschius, (comm. de Arist. Babyl. p. 50) poetam proverbio usum esse arbitratus ad summam demagogorum petulantiam persequendam, *ἱκέταις* legit. cf. Suid. Phot. *Ἑρμιόνη. χωρίον ἄσυλον. ἢ πόλις ἡ ἐν Πελ. ἔχουσα ἱερὰ Δ. καὶ Π. ἄσυλος.* Etym. M. Liban. Epp. 35. 613. — De duplici nominativo *Ἑρμιόνη* et *Ἑρμιών* v. Siebel. ad Paus. X. 9. 4. De Herm. agro urbis Herm. v. Diod. Sic. XIX. 54. Paus. II. 34. 6 sacri quidem mentionem facit nec vero asyli, quod a Plut. quoque in v. Pomp. l. l. enumeratur. — Ceterum in Asia magis magisque servorum asyla condita fuisse, ad quae qui pervenerunt, deo consecratos esse totos Strabonis de Comanis (XII. p. 535) et Stephani By-

rum autem sortem proxime accedit obaeratorum calamitas, quos si ad Dianae Ephesiae templum, de cuius antiquissimo asyli iure et coram Patribus actum et in inscriptionibus mentionem factam esse supra vidimus, confugerant debito liberatos esse a Plutarcho accipimus [1]. Cuius testimonium quum ineptum foret in dubitationem vocare, satis luculenter ostendit, qnantum fuerit inter cetera sacra et asyla discrimen. Quid enim? An idem licuit de omnibus templis referre? Non temere, opinor, agemus, si ad Dianam omnibus temporibus non paucos fugisse coniiciemus, permultos posteriore aetate, in quam obaeratorum miseriae maximae cadebant; inter omnes autem fortasse rarissime Athenienses tum, quum Solonis legibus et institutis eorum potissimum rebus tanta iustitia et liberalitate [2]) consultum esset, ut unusquisque mallet legibus patriis obtemperare quam defugere eas relictis omnibus, quibus optimo cuique patria redundat, bonis. Nec amplius miramur, quod Tacitus questus est, et servis et obaeratis templa referta esse.

Supra diximus, florentibus Graecorum rebus maximam quidem partem servis asyla bono fuisse, ut ingenui et insignes homines iis uterentur, rarius vel adeo rarissime accidisse. At accidit. Ita Minervae Aleae fanum Tegeae conditum multos ita excepisse videtur, ut adversarii ubi eo confugisse eos compertum habuerunt, de instandi severitate omnem abiicerent cogitationem. Quae Pausaniae verbis comprobantur. *Ἦν δὲ ἄρα*, inquit, *τὸ ἱερὸν τοῦτο ἐκ παλαιοῦ Πελοποννησίοις πᾶσιν αἰδέσιμον καὶ τοῖς αὐτόθι ἱκετεύουσιν ἀσφάλειαν μάλιστα παρείχετο* [3]). Belli Peloponnesiaci anno nono medio (Ol. LXXXIX. 2) Chrysis Junonis sacerdos quum fanum quod ei custodiendum erat, flammis combureretur, negligentiae vindictam exti-

---

zantii de Dulopoli (s. v. *Δούλων πόλις*) testimonia nos docent. cf. Kreuser. Hellen. priesterstaat. p. 55 sqq. 182.

1) de vit. aer. al. c. 3. *ἡ μὲν γὰρ Ἄρτεμις ἡ ἐν Ἐφέσῳ τοῖς χρεώσταις ὅταν καταφύγωσιν εἰς τὸ ἱερὸν αὐτῆς ἀσυλίαν παρέχει καὶ ἄδειαν ἀπὸ τῶν δανείων κ. τ. λ.*

2) Id nemo negabit, licet Plat. Apol. 37. B. de causa Socratis agens in vincla coniectum esse ait reum, dum debitum solveretur. Quod non semper factum esse v. ap. Boeckh. Oecon. Ath. I. p. 421.

3) III. 5. 6.

mescens in templum Minervae Aleae confugit [1]), eodem Pausanias Plistonactis filius qui quum tardiore itinere in Boeotiam invasisset, ab adversariis maiestatis postulatus est. Tegeatae supplicem receperunt [2]). Praeter Leotychidam, qui eodem fugit „ἐς δίκην“ [3]), Lysander commemorandus est, qui (κρίσιν θανατικὴν) οὐχ ὑποστὰς εἰς Τεγέαν ἔφυγε κἀκεῖ κατεβίωσεν ἐν τῷ τεμένει τῆς Ἀθηνᾶς [4]). Necessarium erat, ut id quod Pausanias de hoc sacro refert, omnibus sanctum fuisse (πᾶσιν αἰδέσιμον), in omnibus asylis obtineret, neque vero ita, ut propter late patentem omnibusque sanctam numinis auctoritatem asyla essent, verum ut propter asyli ius ab omnibus sanctissima haberentur. Cuius generis caerimoniis supplicibus Minervae Aleae, et num quibus fuerit opus ignotum est, illam vero δίκην, quam Leotychidas subiit, in religione ac caerimoniis positam fuisse fortasse recte opinaberis. Neque morem catenas suspendendi ab Aleae sacro prorsus alienum fuisse dixerim. Quid enim? Nonne licebit Herodoti narrationem [5]) huc referre? Lacedaemonii enim ambiguo ducti oraculo:

Δώσω τοι Τεγέην ποσσίκροτον ὀρχήσασθαι
Καὶ καλὸν πεδίον σχοίνῳ διαμετρήσασθαι.

Tegeam invaserant vincla secum ferentes. Ubi vero adverso Marte pugnatum est, captivi iussi sunt vincula ferentes planitiem Tegeae laqueis metiri. Vincula quibus constricti agros mensi sunt, Herodotus se vidisse narrat in fano suspensa. Quam fabulam inde duxerim, quod Herodoti aequales antiquitus conservatas compedes e celeberrimis maiorum rebus gestis maluerunt repetere quam e more nonnullis asylis communi, hic fortasse magis quam alias in oblivionem, ne dicam: invidiam, adducto. — Haec quidem Graeciae interioris asyla ne iis quidem tempori-

---

2) Paus. II. 17. 7. (cf. VIII. 4. 5; 9. 3; 23. 1; 45. 3.) cf. Creuz. Symb. II. p. 786. Thuc. IV. 133: Χρύσις ἐς Φλιοῦντα φεύγει; fortasse in templum Hebes, quod asylum fuisse novimus.

3) Paus. III. 5. 6. Xenoph. h. Gr. III. 5. extr. in eo acquievit, ut Pausaniam Tegeam fuisse narraret ibique mortuum esse morbo.

4) Paus. III. 78.

5) Plut. Lys. c. 30.

6) I. c. 66.

bus, quibus asyla ambitione publica restincta quum non amplius homines ii essent, qui nihil amarius aut tristius ducerent, quam in luco sacro abdito ingrato otio frui, praesertim quum recens supplex cum haud exigua supplicum turba consociaretur, mirum in modum ex vetustate redintegrabantur, videntur effloruisse; multo autem frequentius in insulis [1]) et oris maritumis Asiae minoris ex obscuritate antiquitatis repetitis originibus sive veris sive fictis extiterunt asyla, quae ut mox pessimis referta essent necessarium erat.

Quae si eo nexu inter se cohaerere putabimus, facilius cognoscemus, non fortuito factum esse, ut asylorum memoria posterioribus demum temporibus tamquam e fluctibus rerum publicarum emergat. Apud Aeschylum [2]) quidem Danaus Argivorum scita choro supplicum renuntiat haec:

> *ἡμᾶς μετοικεῖν τῆς δε γῆς ἐλευθέρους*
> *κἀῤῥυσιάστους ξύν τ' ἀσυλίᾳ βροτῶν*
> *καὶ μήτ' ἐνοίκων μήτ' ἐπηλύδων τινὰ*
> *ἄγειν.*

et verbis: *ξύν τ' ἀσυλίᾳ βροτῶν* certum quoddam sanctitatis, tutelae, libertatis genus inter homines satis cultum, ut videtur, significatur, quamquam supplices non in Ju-

---

1) Incertum est et relinquendum videtur, proverbio *Σκυρία δίκη* (cf. Polluc. VIII. 81 extr.) quo interpretes admodum cruciati sunt, num asylum significetur necne. Erat enim mos Atheniensium ut qui incuriarum actioni (nam de hac solum proverbium intelligendum esse Pollucis verba praecedentia ostendunt) obnoxii erant, iudicio vero se sistere detrectabant aut sycophantarum insidias effugere volebant, dicerent: *Σκυρίαν δίκην.* Potest haec cavillatio sic explicari: „si me actione persequi voles, mihi quidem placebit in Scyrum insulam fugere, quo nimirum causam transferre molestissimum tibi erit“. Quam ob rem dices *τραχεῖαν* apellatam esse *Σκ. δ.* non quasi in fugitivos et reos magna crudelitate acta sit, sed quia reum persecutus multis molestiis oppressus est. Optime ad id quadraret prov. *Σκυρ. ἀρχή*, quod Erasmus tenue regnum interpretatus est, Zenob. Suid. *ἐπὶ τῶν εὐτελῶν καὶ μηδὲν λυσιτελὲς ἐχόντων* dictum esse volunt. Idem valuisse in Lemno et Imbro ex Hesych. s. v. *Ἴμβριος* coniicies, indeque factum esset, ut Antalcidae pace facta Lemno, Imbro et Scyro libertas non restitueretur. Sic Welcker. Aesch. Trilog. p. 216. At nulla fit sacri commemoratio, sine qua asylum statuere nullo modo nobis licet. Itaque non sine iusta causa contra Welckerum pugnat Lobeckius Aglaoph. p. 1248.

2) Suppl. 609.

nonis sacro, quod asylum fuisse perhibetur, consederunt. At antiquus asylorum mos quale praesidium supplicibus donare solet, id ad summum miserarum solatium, quippe quia portus tutissimos ceperint, confirmandum in locum asyli iure non praeditum transfertur. Cuius rei exempla et ex Euripidis tragoediis sumi possunt [1]. Aptissime autem illud fit, quum sacra loca ἐκεχειρίας lege solemnium ludorum causa quam pacatissima et religione omnium ab omni impetu tutissima esse, homines eo loci habitantes vel sempiterna vel per ludorum tempus constituta pace frui dicuntur [2].

Jam vero ut brevi comprehendatur asylorum vis, sic definimus. Graecorum asyla certe quaedam sacra fuerunt ab initiis historiae Graecae exorta quidem e communi omnium templorum sanctitate supplices tuenti, mox consensu populorum confirmata, potestate fugientibus tantum praesidii suppeditandi praestantia, ut nocentes patriis nimirum bonis desperatis sempiternam impunitatem nacti sint, dum in sacro versabantur, dein legum et civilis pru-

---

1) Med. 391: τίς γῆν ἄσυλον — — ξένος παρασχὼν ῥύσεται τοὐμὸν δέμας. cf. 721: μενεῖς ἄσυλος. Hel. 61: ἄσυλος ἦν γάμων. cf. 449: ναυάγος ἥκω, ξένος ἀσύλητον γένος. Cfr. Plat. de legg. IX. p. 866. B. ἡ πρώτη προστυχοῦσα ἀρχὴ — λύσασα εἰς τὴν ὑπερορίαν ἐκπεμπέτω ἄσυλον.

2) Ἐκεχειρία illa, quam Graeci vocant, etiamsi per aliquod tempus sontes omni vindicta liberaverit et ingenuos et servos tuens (v. Attic. titul. C. J. no. 71, ubi de Eleusinia ἐκεχ. Athenienses cum Lacedaemoniis inimicis conveniunt. v. Boeckh.) cavendum est ne cum ἀσυλίᾳ confundatur. E Polybii verbis, qui enititur, ut Eleis nullum unquam tempus opportunius fuisse ad recuperandam omnium consensu illam παλαιὰν καὶ πάτριον ἀσυλίαν (IV. 74), demonstret, colligi quidem potest, ἀσυλίαν a Polybio quoque a maioribus repetitam esse nec vero illud diiudicatur, Eleorum agros aut lucum Altin omnibus temporibus sontium perfugia fuisse. (Lex Atheniensium, ne in communibus Graecorum sacris intersit, qui ob caedem solum verterit, qua lege Demosthenes, ut supra vidimus, contra Aristocratem usus est, quantum ludorum tempore valuerit eique obtemperatum sit, mihi quidem non notum est.) Eleorum pax sancta contra hostilem impetum potius praesidium quam singulis hominibus vindictae liberatio erat. Vide de Elid. Wachsmuth. I. p. 154. adde Paus. I. 84. Sieb. C. F. Herm. §. 49. adn. 9. 10. — Similiter Plataeenses ob praestantissima de libertate Graecorum merita sempiterna pace fruuntur, at eorum urbem perfugium ceteris fuisse, ne Plutarchi quidem verbis Πλαταιεῖς δ' ἀσύλους καὶ ἱεροὺς ἀφεῖσθαι τῷ θεῷ. satis probatur. (v. V. Arist. 21. cf. Diod. Sic. XII. 41.)

dentiae dominatione latius patente per secula aliquot omnino minus frequentata, inter omnes maxime servis concessa, ab ingenius perraro quaesita, scriptorum silentio pressa, postremo vinculis Graecorum pietatis, amoris patriae, verecundiae, obsequiorum dissolutis, civitatibus deditione ac servitute dissociatis divulgata, auctoritate quidem ex antiquissimis temporibus et numinis sanctitate repetita culta, mox autem magnae et perniciosissimae, ut necesse erat, licentiae frequentissima receptacula. Pollux [1]) qui e grammaticis et lexicographis Graecis unus asylorum vim et notionem circumscribit his usus verbis: *εἰ δὲ καὶ ἄσυλόν τι εἴη τοῦτο χρησφύγετον* [2]) *λέγε καὶ φύξιμον. καὶ ἱεροὺς ὅρους, ἐντὸς ὧν ἱκέταις ἀσφάλεια* [3]), tantum praetermittit, quantum, qui cultus causas e vera numinum notione eruere, erutas inter se connectere non ita potuit, ut nosta memoria viris doctissimis in rebus mythologicis elaborantibus contigit, facile ignoscendum est. Ex parte quidem aliqua Servius [4]) subvenit, qui rectissime dicit: „asyla non sunt in omnibus templis nisi in iis, quibus lege consecrationis est concessum". At relinquitur quaestio, qui factum sit, ut certa quaedam templa asyli iure excelluerint. Qua de quaestione quum alia occasione data ut fusius agam laetissimo animo mihi proposuerim, hic brevibus verbis quid sentiam adscribam. Fluxerunt asyla e **numinum singulari et propria vi et natura.**

Quam ad rem explicandam Plutarchi [5]) commemoratio dei *Ἀσυλαίου*, quem omnino nullum esse scimus, nihil nos adiuvat, et cognomina *Σωτήρ*, *Σώτειρα* [6]) *Ἀλεξίκακος*, *Ἀποτρόπαιος* etc. latius patent quam ut asylorum numina inde satis certo cognoscantur. Accomodatissima est vis eorum, quae non modo tueri et in aliquod tem-

---

1) I. 10.

2) *χρησφύγετον*. v. Etym. Gud. s v. Zonar. s. v. et Tittmann. ad. h. l. Suidas s. v. Generali notione utitur Hered. V. 124. cf. Aelian. h. a. IV. 60, ubi glossema: *καταφυγή*. *ὀχύρωμα* ed. Jacobs. I. p. 169. Ps. Luc. enc. Dem. 52. 4. Vide praet. Hoeck. Cret. p. 65.

3) Sic Bekkerus ed. Polluc. 1846 legit.

4) ad Virg. Aen. II. 761.

5) V. Romnli. c. 9.

6) v. Gerhard. V. C. Prodrom. 57 sqq. adn. 116 sqq.

pus id quod instat malum propellere, sed omnino liberare et omnem metum evellere credebantur. Igitur Jove quidem ipso qui omnibus quaecunque humanitatem procreant aut sustinent, inter omnes maxime delectari videbatur[1]) praetermisso, Juno (Argiva et Samia) et dii subterranei asylorum praestantissimi tutores fuerunt. summam namque largiuntur libertatem, quum mors miseriarum finis sit et sicut invocantur ut sepulcra contra omnem impetum defendant[2]), ita supplicibus impunitatis dono calamitates auferunt. Bacchus e *Λυσίου*, quem colebant, natura, Neptunus Taenarius vel quia *Ἀσφάλαιος* est[3]) vel quia fines Olympi et Tartari custodit[4]) vel Tartari portas aperit clauditque[5]), asylorum fuisse videntur tutores. Neptuno subiungeremus Theseum, quem ex illius heroibus unum fuisse notum est, nisi id e posteriore deorum cognationem quam latissime extendendi et amplificandi studio fluxisset[6]). Multo probabilior est Thesei[7]) et Herculis similitudo, quorum alter Jonum alter Doricarum gentium princeps heros est, Hercules autem quippe qui ipse servitiis oppressus fuerit servientium fortunae maxime consulere videbatnr eique servorum asyla, quorum unum novimus, ut par erat, consecrata sunt[8]). Quibus Hebes Phliasiae sacrum pari auctoritate exornatum facillime connecti quis est quem fugiat. Minervae Aleae sacro commodissime uterer, ut asylorum sanctitatem e deorum vi et natura explicandam esse probarem, nisi Gerhardium summum virum verissime Minervae Aleae nomen non ab *ἄλη*-

---

1) Creuz. Symb. II. p. 379.

2) v. C. J. n. 916. cf. 989 sqq.

3) Paus. VII. 21. 3. III. 2. 8. Plut. Thes. extr.

4) Boettiger. Kunstmyth. II. p. 328.

5) Hes. Theog. 732.

6) Prodr. p. 83.

7) Sacrum Thesei *ὡς προστατικοῦ τινος καὶ βοηθητικοῦ γενομένου καὶ προςδεχομένου φιλανθρώπως τὰς τῶν ταπεινοτέρων δεήσεις* (cf. Diod. Sic. IV. 36 extr.) exstructum esse Plutarch. dicit. v. Thes. 36.

8) Haec significatio puto in Herculis asylis gravior erat generali vi, qua eius numen ab omnibus, quibus celeri auxilio opus erat, invocabatur v. Hesych. *Ἡρα καλον*. (cf. Lobeck. Agl. p. 1172.

μι verbo et ἀλέα [1]) (perfugium), ut Creuzero visum est, repetere, sed teporis significationem ab ἄλω verbo (nutrire) ducendam statuere persuasissimum mihi esset [2]). — His de quaestionibus gravissimis accuratius qui volent et fusius agere, iis tam difficultates obiicientur maximae quam laetissima praemia proposita erunt neque altera ingredienda erit via, ut quaenam Graecorum templa asyla fuerint, sive a scriptoribus commemoratio fiat sive absit, sin minus pro certo habeamns at probabilioribus coniecturis periclitemur.

Graecorum ingenio asylorum institutum accommodatissimum fuisse [3]), nescio quo pacto elegantius et verius ex, ponere possim quam Hegelii div. verbis [4]): „Ich bin nurwas in beziehung auf meine freiheit ist und die that ist uur schuld meines willens, insofern ich darum weiss. Oedipus, der seinen vater erschlagen ohne es zu wissen, ist nicht als vatermoerder anzuklagen, aber in den alten gesetzgebungen hat man auf das subjective, auf die zurechnung nicht so viel werth gelegt als heute. Darum entstanden bei den alten die asyle, damit der der rache entfliehende geschützt und aufgenommen werde". Quibus facere non possum quin Andocidis verba Graecorum verecundiam pulcherrime comprobantia adiungam [5]): „*εἴπερ οὖν δεῖ τὰ τῶν θεῶν ὑπονοεῖν, πολὺ ἂν αὐτοὺς οἶμαι ἐγὼ ὀργίζεσθαι καὶ ἀγανακτεῖν εἰ τοὺς ὑφ' ἑαυτῶν σωζομένους ὑπ' ἄλλων ἀπολλυμένους ὁρῶεν*".

---

1) Huc referendum est Ἀλευάδαι nomen i. e. fugitivi cf. Tittmann. Pol. Gr. p. 389.

2) Prodrom. tab. VIII. cf. adn. 32. Gerhardio assentitur O. Mueller. in Ersch-Grub. Encycl. v. Pallas p. 93.

3) A Romanorum indole asyla qualia apud Graecos floruerunt prorsus aliena fuisse non dubito contendere.

4) Rechtsphilos. ed. Gans. p. 154.

5) de myst. p. 139.

TYPIS PETSCHIANIS.

VITA.

Natus sum PAULUS Ern. Phil. FOERSTER Vratislaviae a. d. XII Cal. Febr. a MDCCCXXIII Aug. Guil. iur. utr. in hac amplissima Viadrina Professore P. O. et Ernestina e gente Petiscorum parentibus, fidei evang. addictus. Tribus annis post patre morte mihi abrepto mater optima sola me educavit et primis litterarum elementis in ludis Seltsamiorum fratrum imbutum in gymnasium ad aed. S. Mar. Magd. transducendum deinde gymnasio Fridericiano tradendum me curavit. Ubi a. MDCCCXXXIII Nissam transmigravit, gymnasii ibi collocati discipulus eram, donec Vratislaviam reversi sumus. Jam gymnasio ad S. Mar. Magd. aedem exstructo tunc *Car. Schoenbornio* Viro insigni rectore florentissimo traditus quasi uno tenore a viris praestantissimis, e quibus maxime de me meriti sunt V. V. D. D. *Schoenbornius* et *Tzschirnerus*, usque ad a. MDCCCXLI institutus sum. Tum testimonio maturitatis instructum a *Gauppio* Rectore magnifico inter cives Viadrinae receptum nomine apud philosophos dato clarissimorum virorum disciplina usum me esse laetissimo et gratissimo animo profiteor. Nam *Schneideri*, *Ambroschii*, *Haasii*, *Stenzelii*, *Branissii*, *Roepellii*, *Kummeri*, *Jacobii* scholis interfui. A. MDCCCXLV Berolinum me contuli, ubi postquam mihi contigit, ut *Boeckhii*, *Gerhardii*, *Jacobi Grimmii* summorum virorum lectiones frequentarem, privato munere fungens versari pergam.

Jam vero anquirendum est, quid de Taenario facinore statuendum sit. Atqui, mehercle, haud similis est haec causa facinori in Pausaniam regem commisso. Non propterea hoc dico, quod helotae quum ad Neptuni fanum supplices confugissent, summa in deum impietate a Lacedaemoniis trucidati esse dicuntur, in hos vero paulo post a diis graviter vindicatum esse narratur, quamquam non is sum, qui haec nihil pensi habeam, si ad aliud argumentum confirmandum valent. Verum enimvero Argilius ille, quaero, quid sit quod si Chalcioeci templum asylum erat, non eo confugerit, sed in fanum Neptuni Taenarium, quamquam Lacedaemone versabatur, ubi paulo ante ephoris regis crimen detulerat. Res ut mihi quidem videtur plana. Fuga enim callide excogitata Ephori Taenarum perfugium esse voluerunt nullam aliam ob causam nisi quod Argilius servus Pausaniae[1]), Neptuni autem fanum servorum erat asylum. Hic Argilius quum a Pausania quaereretur, non modo misericordiam oravit sed ius sibi vindicavit incolumitatis.

Asylorum mos iam antiquioribus temporibus in proverbio erat, et quidem ad servos spectantium, si vulgatam, ad omnes, si Schottii et Bernhardii lectionem probamus. Dicebatur enim *ἀνϑ᾽ Ἑρμιόνος*, ut is vel id significaretur, quo servus aut quisque supplex servaretur[2]). Ad servo-

---

1) Thucydides quidem (I. 132.) Argilium (gentis nomen est) appellat *παιδικά ποτε ὄντα αὐτοῦ*, at servum fuisse eum Pausaniae e c. 133 elucet: *προτιμηϑείη δ᾽ ἐν ἴσῳ τοῖς πολλοῖς τῶν διακόνων ἀποϑανεῖν*. Diod. Sic. XI. 45 dicit: *βιβλιαφόρος*. Si apud Thuc. legeretur *παιδίον*, quaestio facile esset expedita.

2) v. Zenob. Cent. II. 22 ed. Gaisf. p. 259. *Ἀνϑ᾽ Ἑρμιόνος. εἴρηται ἡ παροιμία ἐπὶ τῶν σωζόντων τοὺς οἰκέτας. ἐπειδὴ ἐν Ἑρμιόνῃ τῆς Πελοποννήσου ἱερὸν ἦν Κόρης καὶ Δήμητρος ἀσφάλειαν παρέχον τοῖς καταφεύγουσιν. Μέμνηται ταύτης Ἀριστοφ. ἐν Βαβυλωνίοις.* Fritzschius, (comm. de Arist. Babyl. p. 50) poetam proverbio usum esse arbitratus ad summam demagogorum petulantiam persequendam, *ἱκέταις* legit. cf. Suid. Phot. *Ἑρμιόνη. χωρίον ἄσυλον. ἢ πόλις ἡ ἐν Πελ. ἔχουσα ἱερὰ Δ. καὶ Π. ἄσυλος.* Etym. M. Liban. Epp. 35. 613. — De duplici nominativo *Ἑρμιόνη* et *Ἑρμιών* v. Siebel. ad Paus. X. 9. 4. De Herm. agro urbis Herm. v. Diod. Sic. XIX. 54. Paus. II. 34. 6 sacri quidem mentionem facit nec vero asyli, quod a Plut. quoque in v. Pomp. l. l. enumeratur. — Ceterum in Asia magis magisque servorum asyla condita fuisse, ad quae qui pervenerunt, deo consecratos esse totos Strabonis de Comanis (XII. p. 535) et Stephani By-

rum autem sortem proxime accedit obaeratorum calamitas, quos si ad Dianae Ephesiae templum, de cuius antiquissimo asyli iure et coram Patribus actum et in inscriptionibus mentionem factam esse supra vidimus, confugerant debito liberatos esse a Plutarcho accipimus [1]. Cuius testimonium quum ineptum foret in dubitationem vocare, satis luculenter ostendit, qnantum fuerit inter cetera sacra et asyla discrimen. Quid enim? An idem licuit de omnibus templis referre? Non temere, opinor, agemus, si ad Dianam omnibus temporibus non paucos fugisse coniiciemus, permultos posteriore aetate, in quam obaeratorum miseriae maximae cadebant; inter omnes autem fortasse rarissime Athenienses tum, quum Solonis legibus et institutis eorum potissimum rebus tanta iustitia et liberalitate [2] consultum esset, ut unusquisque mallet legibus patriis obtemperare quam defugere eas relictis omnibus, quibus optimo cuique patria redundat, bonis. Nec amplius miramur, quod Tacitus questus est, et servis et obaeratis templa referta esse.

Supra diximus, florentibus Graecorum rebus maximam quidem partem servis asyla bono fuisse, ut ingenui et insignes homines iis uterentur, rarius vel adeo rarissime accidisse. At accidit. Ita Minervae Aleae fanum Tegeae conditum multos ita excepisse videtur, ut adversarii ubi eo confugisse eos compertum habuerunt, de instandi severitate omnem abiicerent cogitationem. Quae Pausaniae verbis comprobantur. *Ἠν δὲ ἄρα*, inquit, *τὸ ἱερὸν τοῦτο ἐκ παλαιοῦ Πελοποννησίοις πᾶσιν αἰδέσιμον καὶ τοῖς αὐτόθι ἱκετεύουσιν ἀσφάλειαν μάλιστα παρείχετο* [3]. Belli Peloponnesiaci anno nono medio (Ol. LXXXIX. 2) Chrysis Junonis sacerdos quum fanum quod ei custodiendum erat, flammis combureretur, negligentiae vindictam exti-

---

zantii de Dulopoli (s. v. *Δούλων πόλις*) testimonia nos docent. cf. Kreuser. Hellen. priesterstaat. p. 55 sqq. 182.

1) de vit. aer. al. c. 3. *ἡ μὲν γὰρ Ἄρτεμις ἡ ἐν Ἐφέσῳ τοῖς χρεώσταις ὅταν καταφύγωσιν εἰς το ἱερὸν αὐτῆς ἀσυλίαν παρέχει καὶ ἄδειαν ἀπὸ τῶν δανείων κ. τ. λ.*

2) Id nemo negabit, licet Plat. Apol. 37. B. de causa Socratis agens in vincla coniectum esse ait reum, dum debitum solveretur. Quod non semper factum esse v. ap. Boeckh. Oecon. Ath. I. p. 421.

3) III. 5. 6.

mescens in templum Minervae Aleae confugit [1]), eodem Pausanias Plistonactis filius qui quum tardiore itinere in Boeotiam invasisset, ab adversariis maiestatis postulatus est. Tegeatae supplicem receperunt [2]). Praeter Leotychidam, qui eodem fugit „*ἐς δίκην*“ [3]), Lysander commemorandus est, qui (*κρίσιν θανατικὴν*) *οὐχ ὑποστὰς εἰς Τεγέαν ἔφυγε κἀκεῖ κατεβίωσεν ἐν τῷ τεμένει τῆς Ἀθηνᾶς* [4]). Necessarium erat, ut id quod Pausanias de hoc sacro refert, omnibus sanctum fuisse (*πᾶσιν αἰδέσιμον*), in omnibus asylis obtineret, neque vero ita, ut propter late patentem omnibusque sanctam numinis auctoritatem asyla essent, verum ut propter asyli ius ab omnibus sanctissima haberentur. Cuius generis caerimoniis supplicibus Minervae Aleae, et num quibus fuerit opus ignotum est, illam vero *δίκην*, quam Leotychidas subiit, in religione ac caerimoniis positam fuisse fortasse recte opinaberis. Neque morem catenas suspendendi ab Aleae sacro prorsus alienum fuisse dixerim. Quid enim? Nonne licebit Herodoti narrationem [5]) huc referre? Lacedaemonii enim ambiguo ducti oraculo:

Δώσω τοι Τεγέην ποσσίκροτον ὀρχήσασθαι
Καὶ καλὸν πεδίον σχοίνῳ διαμετρήσασθαι.

Tegeam invaserant vincla secum ferentes. Ubi vero adverso Marte pugnatum est, captivi iussi sunt vincula ferentes planitiem Tegeae laqueis metiri. Vincula quibus constricti agros mensi sunt, Herodotus se vidisse narrat in fano suspensa. Quam fabulam inde duxerim, quod Herodoti aequales antiquitus conservatas compedes e celeberrimis maiorum rebus gestis maluerunt repetere quam e more nonnullis asylis communi, hic fortasse magis quam alias in oblivionem, ne dicam: invidiam, adducto. — Haec quidem Graeciae interioris asyla ne iis quidem tempori-

---

2) Paus. II. 17. 7. (cf. VIII. 4. 5; 9. 3; 23. 1; 45. 3.) cf. Creuz. Symb. II. p. 786. Thuc. IV. 133: *Χρύσις ἐς Φλιοῦντα φεύγει;* fortasse in templum Hebes, quod asylum fuisse novimus.

3) Paus. III. 5. 6. Xenoph. h. Gr. III. 5. extr. in eo acquievit, ut Pausaniam Tegeam fuisse narraret ibique mortuum esse morbo.

4) Paus. III. 78.

5) Plut. Lys. c. 30.

6) I. c. 66.

bus, quibus asyla ambitione publica restincta quum non amplius homines ii essent, qui nihil amarius aut tristius ducerent, quam in luco sacro abdito ingrato otio frui, praesertim quum recens supplex cum haud exigua supplicum turba consociaretur, mirum in modum ex vetustate redintegrabantur, videntur effloruisse; multo autem frequentius in insulis [1]) et oris maritumis Asiae minoris ex obscuritate antiquitatis repetitis originibus sive veris sive fictis extiterunt asyla, quae ut mox pessimis referta essent necessarium erat.

Quae si eo nexu inter se cohaerere putabimus, facilius cognoscemus, non fortuito factum esse, ut asylorum memoria posterioribus demum temporibus tamquam e fluctibus rerum publicarum emergat. Apud Aeschylum [2]) quidem Danaus Argivorum scita choro supplicum renuntiat haec:

> *ἡμᾶς μετοικεῖν τῆς δε γῆς ἐλευθέρους*
> *κἀῤῥυσιάστους ξύν τ' ἀσυλίᾳ βροτῶν*
> *καὶ μήτ' ἐνοίκων μήτ' ἐπηλύδων τινὰ*
> *ἄγειν.*

et verbis: *ξύν τ' ἀσυλίᾳ βροτῶν* certum quoddam sanctitatis, tutelae, libertatis genus inter homines satis cultum, ut videtur, significatur, quamquam supplices non in Ju-

---

1) Incertum est et relinquendum videtur, proverbio *Σκυρία δίκη* (cf. Polluc. VIII. 81 extr.) quo interpretes admodum cruciati sunt, num asylum significetur necne. Erat enim mos Atheniensium ut qui incuriarum actioni (nam de hac solum proverbium intelligendum esse Pollucis verba praecedentia ostendunt) obnoxii erant, iudicio vero se sistere detrectabant aut sycophantarum insidias effugere volebant, dicerent: *Σκυρίαν δίκην*. Potest haec cavillatio sic explicari: „si me actione persequi voles, mihi quidem placebit in Scyrum insulam fugere, quo nimirum causam transferre molestissimum tibi erit“. Quam ob rem dices *τραχεῖαν* apellatam esse *Σκ. δ.* non quasi in fugitivos et reos magna crudelitate acta sit, sed qnia reum persecutus multis molestiis oppressus est. Optime ad id quadraret prov. *Σκυρ. ἀρχή*, quod Erasmus tenue regnum interpretatus est, Zenob. Suid. *ἐπὶ τῶν εὐτελῶν καὶ μηδὲν λυσιτελὲς ἐχόντων* dictum esse volunt. Idem valuisse in Lemno et Imbro ex Hesych. s. v. *Ἴμβριος* coniicies, indeque factum esset, ut Antalcidae pace facta Lemno, Imbro et Scyro libertas non restitueretur. Sic Welcker. Aesch. Trilog. p. 216. At nulla fit sacri commemoratio, sine qua asylum statuere nullo modo nobis licet. Itaque non sine iusta causa contra Welckerum pugnat Lobecktius Aglaoph. p. 1248.

2) Suppl. 609.

nonis sacro, quod asylum fuisse perhibetur, consederunt. At antiquus asylorum mos quale praesidium supplicibus donare solet, id ad summum miserarum solatium, quippe quia portus tutissimos ceperint, confirmandum in locum asyli iure non praeditum transfertur. Cuius rei exempla et ex Euripidis tragoediis sumi possunt [1]. Aptissime autem illud fit, quum sacra loca *ἐκεχειρίας* lege solemnium ludorum causa quam pacatissima et religione omnium ab omni impetu tutissima esse, homines eo loci habitantes vel sempiterna vel per ludorum tempus constituta pace frui dicuntur [2].

Jam vero ut brevi comprehendatur asylorum vis, sic definimus. Graecorum asyla certe quaedam sacra fuerunt ab initiis historiae Graecae exorta quidem e communi omnium templorum sanctitate supplices tuenti, mox consensu populorum confirmata, potestate fugientibus tantum praesidii suppeditandi praestantia, ut nocentes patriis nimirum bonis desperatis sempiternam impunitatem nacti sint, dum in sacro versabantur, dein legum et civilis pru-

---

1) Med. 391: *τίς γῆν ἄσυλον — — ξένος παρασχὼν ῥύσεται τοὐμὸν δέμας.* cf. 721: *μενεῖς ἄσυλος.* Hel. 61: *ἄσυλος ἦν γάμων.* cf. 449: *ναυάγος ἥκω, ξένος ἀσύλητον γένος.* Cfr. Plat. de legg. IX. p. 866. B. *ἡ πρώτη προστυχοῦσα ἀρχὴ — λύσασα εἰς τὴν ὑπερορίαν ἐκπεμπέτω ἄσυλον.*

2) *Ἐκεχειρία* illa, quam Graeci vocant, etiamsi per aliquod tempus sontes omni vindicta liberaverit et ingenuos et servos tuens (v. Attic. titul. C. J. no. 71, ubi de Eleusinia *ἐκεχ.* Athenienses cum Lacedaemoniis inimicis conveniunt. v. Boeckh.) cavendum est ne cum *ἀσυλίᾳ* confundatur. E Polybii verbis, qui enititur, ut Eleis nullam unquam tempus opportunius fuisse ad recuperandam omnium consensu illam *παλαιὰν καὶ πάτριον ἀσυλίαν* (IV. 74), demonstret, colligi quidem potest, *ἀσυλίαν* a Polybio quoque a maioribus repetitam esse nec vero illud diiudicatur, Eleorum agros aut lucum Altin omnibus temporibus sontium perfugia fuisse. (Lex Atheniensium, ne in communibus Graecorum sacris intersit, qui ob caedem solum verterit, qua lege Demosthenes, ut supra vidimus, contra Aristocratem usus est, quantum ludorum tempore valuerit eique obtemperatum sit, mihi quidem non notum est.) Eleorum pax sancta contra hostilem impetum potius praesidium quam singulis hominibus vindictae liberatio erat. Vide de Elid. Wachsmuth. I. p. 154. adde Paus. I. 84. Sieb. C. F. Herm. §. 49. adn. 9. 10. — Similiter Plataeenses ob praestantissima de libertate Graecorum merita sempiterna pace fruuntur, at eorum urbem perfugium ceteris fuisse, ne Plutarchi quidem verbis *Πλαταιεῖς δ' ἀσύλους καὶ ἱεροὺς ἀφεῖσθαι τῷ θεῷ.* satis probatur. (v. V. Arist. 21. cf. Diod. Sic. XII. 41.)

dentiae dominatione latius patente per secula aliquot omnino minus frequentata, inter omnes maxime servis concessa, ab ingenius perraro quaesita, scriptorum silentio pressa, postremo vinculis Graecorum pietatis, amoris patriae, verecundiae, obsequiorum dissolutis, civitatibus deditione ac servitute dissociatis divulgata, auctoritate quidem ex antiquissimis temporibus et numinis sanctitate repetita culta, mox autem magnae et perniciosissimae, ut necesse erat, licentiae frequentissima receptacula. Pollux [1]) qui e grammaticis et lexicographis Graecis unus asylorum vim et notionem circumscribit his usus verbis: εἰ δὲ καὶ ἄσυλόν τι εἴη τοῦτο χρηςφύγετον [2]) λέγε καὶ φύξιμον. καὶ ἱεροὺς ὅρους, ἐντὸς ὧν ἱκέταις ἀσφάλεια [3]), tantum praetermittit, quantum, qui cultus causas e vera numinum notione eruere, erutas inter se connectere non ita potuit, ut nosta memoria viris doctissimis in rebus mythologicis elaborantibus contigit, facile ignoscendum est. Ex parte quidem aliqua Servius [4]) subvenit, qui rectissime dicit: „asyla non sunt in omnibus templis nisi in iis, quibus lege consecrationis est concessum". At relinquitur quaestio, qui factum sit, ut certa quaedam templa asyli iure excelluerint. Qua de quaestione quum alia occasione data ut fusius agam laetissimo animo mihi proposuerim, hic brevibus verbis quid sentiam adscribam. Fluxerunt asyla e numinum singulari et propria vi et natura.

Quam ad rem explicandam Plutarchi [5]) commemoratio dei Ἀσυλαίου, quem omnino nullum esse scimus, nihil nos adiuvat, et cognomina Σωτήρ, Σώτειρα [6]) Ἀλεξίκακος, Ἀποτρόπαιος etc. latius patent quam ut asylorum numina inde satis certo cognoscantur. Accomodatissima est vis eorum, quae non modo tueri et in aliquod tem-

---

1) I. 10.

2) χρηςφύγετον. v. Etym. Gud. s v. Zonar. s. v. et Tittmann. ad. h. l. Suidas s. v. Generali notione utitur Hered. V. 124. cf. Aelian. h. a. IV. 60, ubi glossema: καταφυγή. ὀχύρωμα ed. Jacobs. I. p. 169. Ps. Luc. enc. Dem. 52. 4. Vide praet. Hoeck. Cret. p. 65.

3) Sic Bekkerus ed. Polluc. 1846 legit.

4) ad Virg. Aen. II. 761.

5) V. Romuli. c. 9.

6) v. Gerhard. V. C. Prodrom. 57 sqq. adn. 116 sqq.

pus id quod instat malum propellere, sed omnino liberare et omnem metum evellere credebantur. Igitur Jove quidem ipso qui omnibus quaecunque humanitatem procreant aut sustinent, inter omnes maxime delectari videbatur [1]) praetermisso, Juno (Argiva et Samia) et dii subterranei asylorum praestantissimi tutores fuerunt. summam namque largiuntur libertatem, quum mors miseriarum finis sit et sicut invocantur ut sepulcra contra omnem impetum defendant [2]), ita supplicibus impunitatis dono calamitates auferunt. Bacchus e *Λυσίου*, quem colebant, natura, Neptunus Taenarius vel quia *Ἀσφάλαιος* est [3]) vel quia fines Olympi et Tartari custodit [4]) vel Tartari portas aperit clauditque [5]), asylorum fuisse videntur tutores. Neptuno subiungeremus Theseum, quem ex illius heroibus unum fuisse notum est, nisi id e posteriore deorum cognationem quam latissime extendendi et amplificandi studio fluxisset [6]). Multo probabilior est Thesei [7]) et Herculis similitudo, quorum alter Jonum alter Doricarum gentium princeps heros est, Hercules autem quippe qui ipse servitiis oppressus fuerit servientium fortunae maxime consulere videbatnr eique servorum asyla, quorum unum novimus, ut par erat, consecrata sunt [8]). Quibus Hebes Phliasiae sacrum pari auctoritate exornatum facillime connecti quis est quem fugiat. Minervae Aleae sacro commodissime uterer, ut asylorum sanctitatem e deorum vi et natura explicandam esse probarem, nisi Gerhardium summum virum verissime Minervae Aleae nomen non ab *ἄλη*-

---

1) Creuz. Symb. II. p. 379.

2) v. C. J. n. 916. cf. 989 sqq.

3) Paus. VII. 21. 3. III. 2. 8. Plut. Thes. extr.

4) Boettiger. Kunstmyth. II. p. 328.

5) Hes. Theog. 732.

6) Prodr. p. 83.

7) Sacrum Thesei *ὡς προστατικοῦ τινος καὶ βοηθητικοῦ γενομένου καὶ προςδεχομένου φιλανθρώπως τὰς τῶν ταπεινοτέρων δεήσεις* (cf. Diod. Sic. IV. 36 extr.) exstructum esse Plutarch. dicit. v. Thes. 30.

8) Haec significatio puto in Herculis asylis gravior erat generali vi, qua eius numen ab omnibus, quibus celeri auxilio opus erat, invocabatur v. Hesych. *Ἡρα καλον*. (cf. Lobeck. Agl. p. 1172.

μι verbo et ἀλέα[1]) (perfugium), ut Creuzero visum est, repetere, sed teporis significationem ab ἄλω verbo (nutrire) ducendam statuere persuasissimum mihi esset[2]). — His de quaestionibus gravissimis accuratius qui volent et fusius agere, iis tam difficultates obiicientur maximae quam laetissima praemia proposita erunt neque altera ingredienda erit via, ut quaenam Graecorum templa asyla fuerint, sive a scriptoribus commemoratio fiat sive absit, sin minus pro certo habeamns at probabilioribus coniecturis periclitemur.

Graecorum ingenio asylorum institutum accommodatissimum fuisse[3]), nescio quo pacto elegantius et verius exponere possim quam Hegelii div. verbis[4]): „Ich bin nur was in beziehung auf meine freiheit ist und die that ist uur schuld meines willens, insofern ich darum weiss. Oedipus, der seinen vater erschlagen ohne es zu wissen, ist nicht als vatermoerder anzuklagen, aber in den alten gesetzgebungen hat man auf das subjective, auf die zurechnung nicht so viel werth gelegt als heute. Darum entstanden bei den alten die asyle, damit der der rache entfliehende geschützt und aufgenommen werde". Quibus facere non possum quin Andocidis verba Graecorum verecundiam pulcherrime comprobantia adiungam[5]): „εἴπερ οὖν δεῖ τὰ τῶν θεῶν ὑπονοεῖν, πολὺ ἂν αὐτοὺς οἶμαι ἐγὼ ὀργίζεσθαι καὶ ἀγανακτεῖν εἰ τοὺς ὑφ' ἑαυτῶν σωζομένους ὑπ' ἄλλων ἀπολλυμένους ὁρῷεν".

---

1) Huc referendum est Ἀλευάδαι nomen i. e. fugitivi cf. Tittmann. Pol. Gr. p. 389.

2) Prodrom. tab. VIII. cf. adn. 32. Gerhardio assentitur O. Mueller. in Ersch-Grub. Encycl. v. Pallas p. 93.

3) A Romanorum indole asyla qualia apud Graecos floruerunt prorsus aliena fuisse non dubito contendere.

4) Rechtsphilos. ed. Gans. p. 154.

5) de myst. p. 139.

TYPIS PETSCHIANIS.

VITA.

Natus sum PAULUS Ern. Phil. FOERSTER Vratislaviae a. d. XII Cal. Febr. a MDCCCXXIII Aug. Guil. iur. utr. in hac amplissima Viadrina Professore P. O. et Ernestina e gente Peliscorum parentibus, fidei evang. addictus. Tribus annis post patre morte mihi abrepto mater optima sola me educavit et primis litterarum elementis in ludis Seltsamiorum fratrum imbutum in gymnasium ad aed. S. Mar. Magd. transducendum deinde gymnasio Fridericiano tradendum me curavit. Ubi a. MDCCCXXXIII Nissam transmigravit, gymnasii ibi collocati discipulus eram, donec Vratislaviam reversi sumus. Jam gymnasio ad S. Mar. Magd. aedem exstructo tunc *Car. Schoenbornio* Viro insigni rectore florentissimo traditus quasi uno tenore a viris praestantissimis, e quibus maxime de me meriti sunt V. V. D. D. *Schoenbornius* et *Tzschirnerus*, usque ad a. MDCCCXLI institutus sum. Tum testimonio maturitatis instructum a *Gauppio* Rectore magnifico inter cives Viadrinae receptum nomine apud philosophos dato clarissimorum virorum disciplina usum me esse laetissimo et gratissimo animo profiteor. Nam *Schneideri*, *Ambroschii*, *Haasii*, *Stenzelii*, *Branissii*, *Roepellii*, *Kummeri*, *Jacobii* scholis interfui. A. MDCCCXLV Berolinum me contuli, ubi postquam mihi contigit, ut *Boeckhii*, *Gerhardii*, *Jacobi Grimmii* summorum virorum lectiones frequentarem, privato munere fungens versari pergam.

THESES.

God. Hermanni et Julii Caesaris pro Prometheo Aeschyleo pugnantium partes magno studio amplector.

Thuc. III., c. 59 legendum censeo: *πεῖσαι τάδε· προφερόμενοι δ' ὅρκους κ. τ. λ.*

Mulierum Graecarum inprimis miseram fuisse conditionem, ut vulgo opinantur, minus recte judicatur.

Studium Antiquitatum Graecarum efflorescat e philosophia historiae.

CORRIGENDA.

---

p. 3, l. 4: flagilia l. flagitia.
„ 5, l. 20: explicanda l. explicandum.
„ 7, l. 5: εἴοςδον l. εἴςοδον.
„ 10, l. 9: intelligenda l. intelligendae.
„ 12, l. 1: co l. eo.
„ 12, l. 21: exsistimaretur l. existimaretur.
„ 18, adn. 1. l. 7: soph l. Soph.
„ 19, l. 24: pollliutos l. pollutos.
„ 20, l. 7: sanctititatem l. sanctitatem.
„ 24, l. 23: legistator l. legislator.
„ 24, l. 33: sed l. sed ut.
„ 25, l. 15: post „vocant“ l. p. sign.)
„ 27, adn. 2. l. 2: universam l. universum.
„ 45, l. 8: tupissimum l. turpissimum.
„ 49, adn. 1. l. 3: incuriarum l. iniuriarum.
„ 49, adn. 1. l. 16: esset l. esse.
„ 51, l. 3: ingenius l. ingenuis.
„ 51, l. 14: quantum l. quantum ei.
„ 51, l. 16: nosta l. nostra.
„ 52, l. 11: Ἁσφάλαιος l. Ἀσφάλαιος.

Leviora mitto.

RETURN TO → **CIRCULATION DEPARTMENT**
202 Main Library

LOAN PERIOD 1 **HOME USE**	2	3
4	5	6

ALL BOOKS MAY BE RECALLED AFTER 7 DAYS
1-month loans may be renewed by calling 642-3405
6-month loans may be recharged by bringing books to Circulation Desk
Renewals and recharges may be made 4 days prior to due date

DUE AS STAMPED BELOW

INTERLIBRARY LOAN		
JUN 26 1981		
UNIV. OF CALIF., BERK.		
REC. CIR. AUG 24 '82		

UNIVERSITY OF CALIFORNIA, BERKELEY
FORM NO. DD6, 60m, 3/80 BERKELEY, CA 94720

YB 07846

540400

HV8652
F6

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

RETURN TO→ CIRCULATION DEPARTMENT
202 Main Library

LOAN PERIOD 1 **HOME USE**	2	3
4	5	6

ALL BOOKS MAY BE RECALLED AFTER 7 DAYS
1-month loans may be renewed by calling 642-3405
6-month loans may be recharged by bringing books to Circulation Desk
Renewals and recharges may be made 4 days prior to due date

DUE AS STAMPED BELOW

INTERLIBRARY LOAN
JUN 26 1981
UNIV. OF CALIF., BERK.

REC. CIR. AUG 24 '82

UNIVERSITY OF CALIFORNIA, BERKELEY
FORM NO. DD6, 60m, 3/80 BERKELEY, CA 94720

YB 07846

540400

HV8652
F6

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY